

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติ กรณีศึกษา อุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ประกอบด้วยเนื้อ 4 ส่วน คือ ส่วนแรก ศักยภาพและภัยคุกคามในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ส่วนที่สอง สถานภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ส่วนที่สาม แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ และ ส่วนสุดท้าย ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ศักยภาพและภัยคุกคามป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

อุทยานแห่งชาติแม่ยมมีแม่น้ำยมไหลผ่านพาดกลางใจกลางป่า และมีลักษณะทั่วไปเป็นเทือกเขาสูง ทำให้เกิดต้นน้ำที่สำคัญไหลลงแม่น้ำยม เช่น แม่น้ำยม ห้วยเค็ด ห้วยปุย ห้วยลิม ห้วยแม่สะกิน ห้วยแม่ปู้ เป็นต้น สภาพทั่วไปของป่าแม่ยมหรืออุทยานแห่งชาติแม่ยม ประกอบด้วย ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าดิบแล้ง โดยมีจุดเด่นที่สำคัญของป่าแม่ยม คือ ป่าดงสักงาม แก่งเสือเต้น และหล่มดั่ง นอกจากนี้ พื้นที่ของอุทยานแห่งชาติแม่ยมยังประกอบด้วยไปด้วยนาข้าว ไร่สวนผัก สวนผลไม้ของชุมชนทั้งที่อาศัยอยู่ในเขตและนอกเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ขณะเดียวกัน ในท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์อันเป็นศักยภาพของป่าแม่ยมนั้น ก็ยังต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อการลดลงของผืนป่า เป็นภัยคุกคามที่ทั้งอุทยานแห่งชาติและชุมชนต่างพยายามช่วยกันปกป้องคุ้มครองผืนป่าแห่งนี้ ทั้งนี้ อุทยานแห่งชาติแม่ยมสามารถจำแนกสถานภาพของป่าออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพของป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยมและภัยคุกคามป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม

1. ศักยภาพป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม

อุทยานแห่งชาติแม่ยมแต่เดิมในอดีตคือพื้นที่ป่าแม่ปุง-ป่าแม่งาว ต่อมาถูกเปลี่ยนชื่อเป็นป่าแม่ยมเมื่อได้รับการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครองของประเทศไทยเนื่องจากมีแม่น้ำสายหลักของประเทศคือ “แม่น้ำยม” ไหลผ่านกลางอุทยาน เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ทั้งยังเป็นอุทยานที่มีป่าไม้สมบูรณ์ โดยเฉพาะไม้สัก มีระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ช่วยให้ช่วยในการรักษาป่าต้นน้ำ ป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน เป็นแหล่งสงวนความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ตลอดจนเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาวิจัยและนันทนาการ อุทยานแห่งชาติแม่ยมถูกริเริ่มจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2525 เมื่อนายณรงค์ วงศ์วรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในขณะนั้นดำริให้กรมป่าไม้ทำการสำรวจป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ปุง-แม่เปา จังหวัดแพร่ ซึ่งมีไม้สักที่อุดมสมบูรณ์ขึ้นเองตามธรรมชาติอย่างหนาแน่นและมีพืชพันธุ์ธรรมชาติอื่น ๆ ที่สวยงามหลายแห่ง ให้จัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ การสำรวจในขณะนั้นพบว่าป่าแม่ปุง-ป่าแม่งาว

อุทยานแห่งชาติแม่มมมีศักยภาพของพื้นที่อันหลากหลาย ทั้งด้านป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ แหล่งน้ำ ธรณีวิทยา ภูมิอากาศ พันธุ์พืช แหล่งท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นต้น งานวิจัยเน้นศึกษาศักยภาพด้านป่าไม้ของอุทยานแห่งชาติแม่มม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ดังนี้

1.1 ศักยภาพป่าด้านสิ่งแวดล้อม

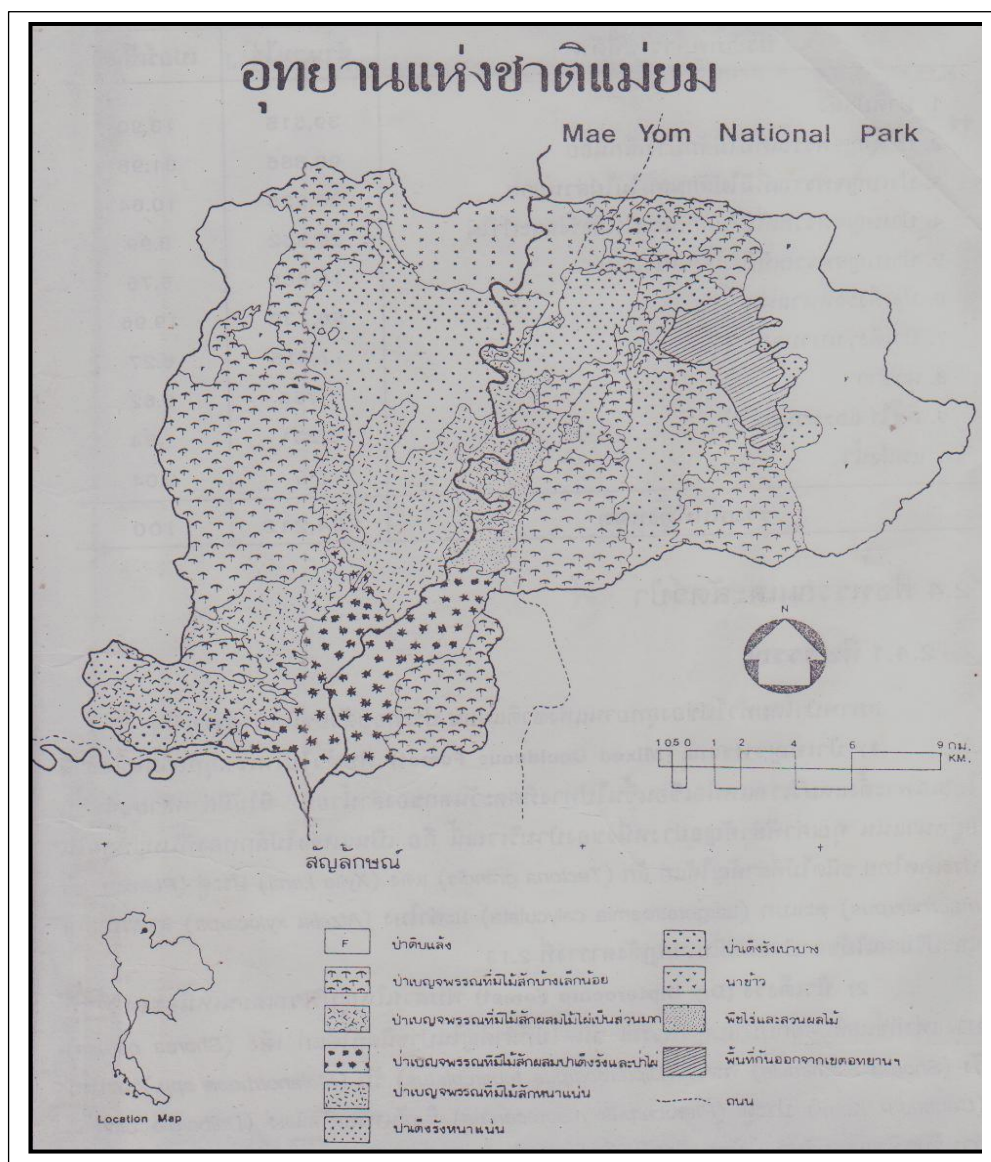
1.1.1 ป่าไม้

อุทยานแห่งชาติแม่มมมีสภาพป่าโดยส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ รองลงมา คือ ป่าเต็งรัง และป่าดิบแล้ง โดยที่ (1) ป่าดิบแล้งพบตามริมห้วยสำคัญ ๆ ที่มีน้ำไหลผ่านตลอดปี และทางด้านตะวันออกของพื้นที่อุทยาน ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญ คือ ตะเคียนทอง กระบาก มะหาด หว้า และก่อ ส่วน (2) ป่าเต็งรังพบทางตอนเหนือของพื้นที่อุทยาน และบางแห่งขึ้นสลับกับป่าเบญจพรรณ ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญ คือ เต็ง รัง พลวง รัก มะกั้ม ประดู่ ชิงชันหรือเก็ดแดง เป็นต้น สำหรับ (3) ป่าเบญจพรรณซึ่งเป็นป่าส่วนใหญ่ของอุทยานพบได้ทั่วไป โดยเฉพาะตั้งแต่บริเวณทางด้านเหนือที่ทำการอุทยานแห่งชาติขึ้นไปทางทิศตะวันตกของลำน้ำยม ป่าเบญจพรรณมีชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญและมีค่าหลายชนิดขึ้นอยู่หนาแน่น ไม้ที่มีคุณค่าสำคัญคือแหล่งไม้สักทองผืนใหญ่ที่สุดของประเทศ นอกจากนี้ ยังมีไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิดพันธุ์ เช่น ไม้แดง ไม้มะค่า ไม้ประดู่ และไม้ตะแบก เป็นต้น (อุทยานแห่งชาติแม่มม, 2554, น. 37)

ป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่มมมี “ป่าสักธรรมชาติ” เป็นทรัพยากรที่โดดเด่นที่สุด ทั้งนี้ ป่าสักธรรมชาติเป็นป่าประเภทที่สำคัญและในอดีตพบได้มากในประเทศไทย แต่ปัจจุบันได้ลดจำนวนลงเหลือเพียงพื้นที่ภาคเหนือของประเทศ ป่าสักธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติแม่มมเป็นป่าสักผืนใหญ่ที่สุดของประเทศ โดยพบได้ตั้งแต่ระดับความสูงประมาณ 200-800 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งเป็นช่วงความสูงที่ป่าสักสามารถเจริญเติบโตได้ดีตามธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติแม่มมจึงเป็นแหล่งพันธุกรรมของสักและเป็นแหล่งทรัพยากรทางนิเวศวิทยาที่สำคัญของประเทศ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) บริเวณป่าสักยังมีไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ขึ้นปะปนอยู่ด้วย เช่น มะกอกป่า ตะเคียน มะค่าโมง ประดู่ ไม้แดง ตะแบก มะเกลือ ค้า โพธิ์ เป็นต้น นอกจากต้นไม้ขนาดใหญ่แล้วยังมีไม้ประเภทไม้ไผ่ เช่น ไม้ซาง ไม้ไร่ ขึ้นแทรกต้นไม้ใหญ่ทั่วทั้งผืนป่า ทำให้สภาพป่ามีความชุ่มชื้น เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง หมาป่า นกยูง กระรอก บ่าง นก และแมลงนานาชนิด เป็นต้น (สายนันท์ ขำหนึ่ง (บก.), 2549, น. 50; ประสิทธิ์พร กาพอ่อนศรี, 2561; เส็งขวัญยืน, 2561)

นอกจากป่าสักธรรมชาติซึ่งเป็นป่าสำคัญของอุทยานแห่งชาติแม่มมแล้ว ยังมีป่าธรรมชาติในลักษณะอื่นที่มีความสำคัญต่อสัตว์ป่าและชุมชน ได้แก่ “ป่าแพะ” เป็นป่าเต็งรังที่กระจายตัวเป็นหย่อม ๆ พบมากบริเวณป่าแพะแม่พัวป่าแพะแม่ปุง ในฤดูแล้งราวเดือนมีนาคม-เมษายน ป่าแพะจะผลัดใบทั้งต้น ทำให้เกิดอากาศร้อนอบอ้าวและเกิดไฟป่า แต่เมื่อเข้าสู่ฤดูฝน ป่าแพะจะผลิใบเขียวขจีและกลายเป็นพื้นที่ที่ผัก เห็ดชนิดต่าง ๆ ออกผลผลิตให้ชาวบ้านได้เก็บเกี่ยว เช่น ผักหวาน ผักม้วนหมู ผักม้วนไก่ เห็ดถอบ เห็ดโหม่งไก่ เห็ดด่าน เห็ดขมิ้น เห็ดเครื่อง เป็นต้น ป่าแพะยังเป็นที่อาศัยของนกยูง อีเห็น กระรอก กระแต บ่าง นก แอ้ และแมลงต่าง ๆ “ป่าเหล่า” เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ทำไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบสลับเนินเขาเตี้ย ๆ แต่เมื่อชาวบ้านบางส่วนหันไปยึดอาชีพ

กลั่นสุราพื้นบ้าน ทำให้ป่าเหล้าถูกทิ้งร้างมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นปะปนกับต้นไม้ขนาดเล็ก และค่อย ๆ เป็นป่าหนาแน่นขึ้นเมื่อถูกทิ้งร้างหลายปี ไม้บางชนิดกลายเป็นพืชอาหารของชาวบ้าน เช่น ผักแล้ว ผักหน้างเลี้ยม ดอกก้าน เห็ดซาง เห็ดไร่ เป็นต้น ป่าเหล้ายังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง หมาป่า กระรอก งู และนก เป็นต้น และ “ป่าเปิง” เป็นป่าที่มีไม้ไผ่ขึ้นหนาแน่น และมีไม้ยืนต้นแทรกอยู่ตามป่าไผ่ คือ สัก แดง ประดู่ เป็นต้น รวมทั้งมีพันธุ์ไม้ขนาดเล็กขึ้นปกคลุมหนาแน่น ป่าเปิงเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้าน เนื่องจากมีพืชอาหารหลากหลายชนิด เช่น หน่อไม้ ผักปูก้า ดอกก้าน ดอกอว ผักขมเส้น เห็ดซาง เห็ดไร่ เป็นต้น และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น ตุ่น แล่น หมูป่า เก้ง กระรอก นกยูง และนกนานาชนิด (สายัณห์ ขำหนึ่ง (บก.), 2549, น. 50; วิชัย รักษาพล และก้องไมตรี เทศสูงเนิน 2561)

ภาพที่ 4.2 สภาพป่าไม้อุทยานแห่งชาติแม่มยม
ที่มา: อุทยานแห่งชาติแม่มยม (2554, น. 38)

1.12 สัตว์ป่า

ในอดีตป่าแม่มยมเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์หลากหลายชนิดและขนาด เช่น ช้างป่า วัวแดง เสือโคร่ง กระทิง เสือดำ ควายป่า หมูควาย เก้ง กวาง นกแร้ง นกยูง หมาป่า เป็นต้น แต่สัตว์ป่าเหล่านี้เริ่มลดจำนวนลงเมื่อป่าแม่มยมถูกประกาศเป็นป่าสัมปทาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา เนื่องจากการสัมปทานป่าไม้ได้บุกรุกและทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า ตลอดจนการไล่ล่าสัตว์ป่ามาเป็นอาหารหรือสัตว์เลี้ยง รวมทั้งการไล่ล่าเพื่อขาย และการไล่ล่าเป็นเกมกีฬา ทำให้สัตว์ป่าจำนวนมากล้มตายลง บางชนิดสูญหายไป โดยเฉพาะสัตว์ป่าขนาดใหญ่ (สายัณห์ ขำหมื่น (บก.), 2549, น. 106; สมาน สร้อยเงิน, 2561; สุวิทย์ ยะกิจ, 2561)

ปัจจุบันสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ส่วนมากเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก นก สัตว์เลื้อยคลาน และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก โดยมีลักษณะสังคมสิ่งมีชีวิตที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งนี้ การศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2541 พบว่า สัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์แต่ยังสามารถพบ ในป่าแม่ยม ได้แก่ หมาใน และนกยูงไทย สัตว์ชนิดใหม่ของโลก ได้แก่ ปูน้ำจืด สัตว์ที่อาจเป็นชนิด ใหม่ของโลก ได้แก่ ตั๊กแตนและจิ้งจกหิน สัตว์เฉพาะถิ่นภาคเหนือ ได้แก่ ปูน้ำจืด หอยทากบก หอยนก ขมิ้นลาย และหอยมุกน้ำจืด (หอยมุกน้ำจืดเป็นชนิดพันธุ์ที่หายากและมีคุณค่าในงานอุตสาหกรรม เครื่องประดับ) และสัตว์ที่มีบัญชีรายชื่ออยู่ในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 บัญชี CITES II ค.ศ. 1995 และ บัญชี IUCN red list of threatened animals ค.ศ. 1996 ได้แก่ ค้างคาวหัวราบ

นอกจากนี้ การดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ผืนป่าแม่ยมของชุมชนตำบลสะเอียบ ในนามกลุ่มราษฎรรักษ่าแม่ยมในระยะเวลากว่า 10 ปี มีผลให้สัตว์ป่าบางชนิดเริ่มกลับมาให้เห็นใน จำนวนมากขึ้น เช่น ไก่ป่า หมูป่า หมาป่า เก้ง นกยูง และนกชนิดต่าง ๆ รวมทั้งพบร่องรอยของสัตว์ ขนาดใหญ่ในบริเวณป่า เช่น รอยเท้าเสือ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในบรรดาสัตว์ป่าของป่าแม่ยมนั้น สัตว์ที่ ได้รับความสนใจจากชุมชน นักวิชาการ และสังคมทั่วไป นั่นคือ **นกยูงไทย** เนื่องจากเป็นสัตว์ป่าใกล้ สูญพันธุ์ของประเทศไทย โดยแหล่งป่าที่นกยูงอาศัยอยู่มากที่สุด คือ ป่าห้วยขาแข้ง รองลงมา คือ ป่าแม่ยมซึ่งมีระบบนิเวศให้นกยูงสามารถมีชีวิตอยู่รอดได้ เพราะมีแหล่งหากินและผสมพันธุ์วางไข่ ตามชายหาดริมแม่น้ำและลำธารแม่น้ำยม ตลอดจนสามารถเดินทางเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างอุทยาน แห่งชาติแม่ยมกับอุทยานแห่งชาติดอยภูนางได้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541; สายัณห์ ขำหนึ่ง (บก.), 2549, น. 50; ศตวรรษ โพธิกุล, 2561)

“นกยูง” ยังเป็นสัตว์ป่าที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวบ้านว่าเป็นสัตว์ ศักดิ์สิทธิ์ จึงไม่ล่าและห้ามล่าโดยเด็ดขาด หากใครฆ่าหรือทำร้ายนกยูง คนนั้นจะพบกับความโชคร้าย ทั้งตัวเอง ครอบครัว และญาติพี่น้อง นอกจากนี้ ชาวบ้านยังเชื่อว่านกยูงเป็นสัตว์ที่รักสะอาดและต้อง อยู่ในป่าที่อุดมสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นหากมีการบุกรุกป่าที่นกยูงอาศัยอยู่ก็เท่ากับเป็นการทำลายนกยูง ขณะเดียวกันนกยูงก็เป็นตัวชี้วัดถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าแม่ยมด้วย (สายัณห์ ขำหนึ่ง (บก.), 2549, น. 113; พระครูสุธรรมชัยสิทธิ์, 2561)

1.2 ศักยภาพป่าด้านเศรษฐกิจ

1.2.1 การท่องเที่ยว

อุทยานแห่งชาติแม่ยมมีสถานท่องเที่ยวที่สำคัญหลายจุด สำหรับจุดที่ น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ แก่งเสือเต้น ปางสักงาม-ป่าสักทอง และหล่มต้ง-ดงตะแบก ดังนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541; อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2554, น. 41; ประสิทธิ์พร กาพอ่อนศรี, 2561; ก้องไมตรี เทศสูงเนิน, 2561; วิชัย สมมิ่ง เหมืองร้อง, 2561; แต่ง อินทา, 2561)

1) แก่งเสือเต้น

แก่งเสือเต้นเป็นเกาะแก่งหินธรรมชาติและธารน้ำเชี่ยวในแม่น้ำยม มีความยาวประมาณ 4 กิโลเมตร ชื่อของแก่งเสือเต้นมีความเป็นมาจากลักษณะของหินธรรมชาติ ก้อนหนึ่งคล้ายรอยเท้าเสือปรากฏอยู่ริมแม่น้ำยม แก่งเสือเต้นจัดว่าเป็นลักษณะเอกลักษณ์เฉพาะ ตัวของอุทยานแห่งชาติแม่ยม

2) ดงสักงาม-ป่าสักทอง

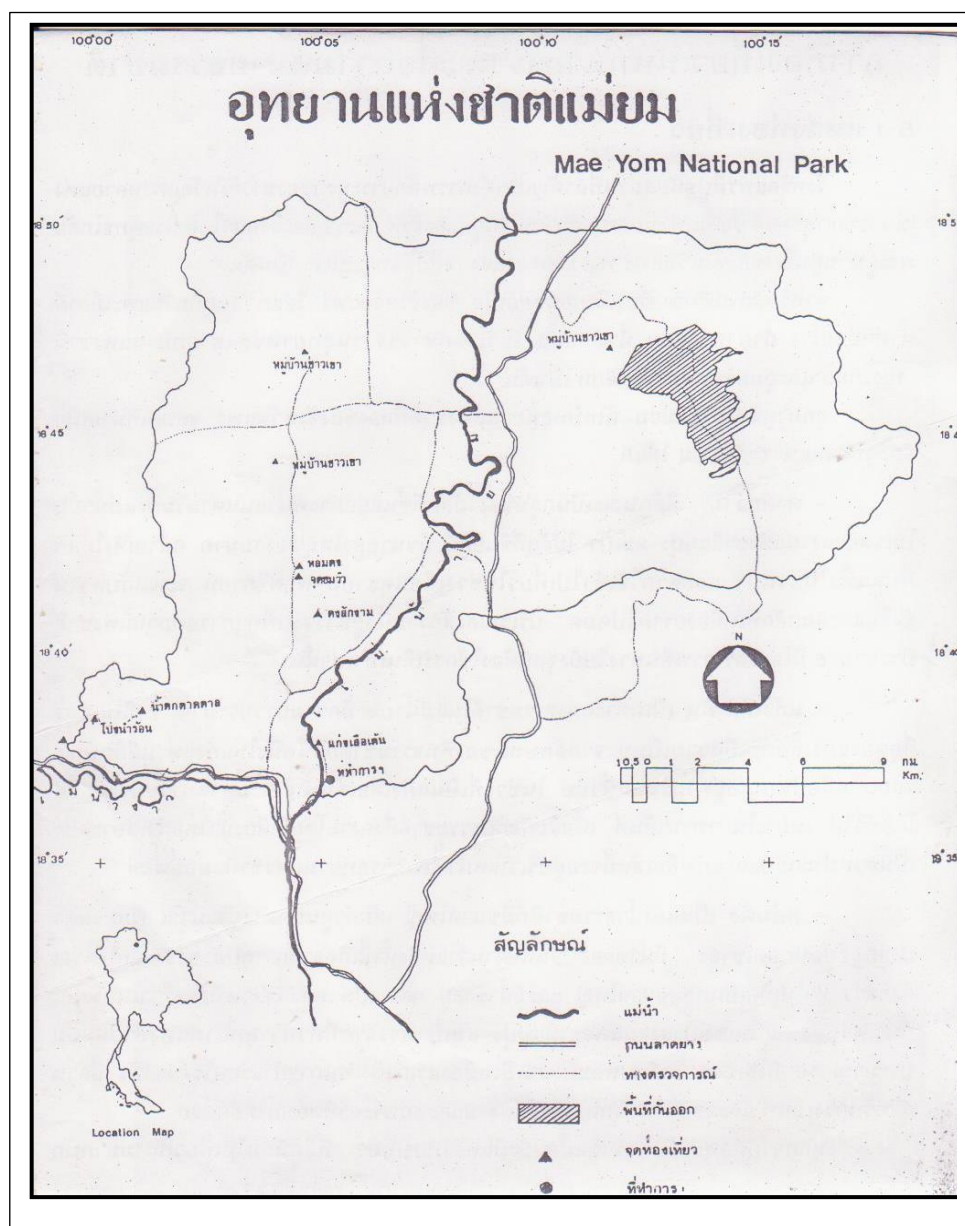
ดงสักงาม-ป่าสักทอง เป็นลักษณะเรียกกลุ่มไม้สักธรรมชาติที่ขึ้นอย่างหนาแน่นตามริมฝั่งแม่น้ำในเขตป่า ประมาณ 20,000 ไร่ ไม้สักที่ขึ้นอยู่มีขนาดสูงใหญ่งดงามคล้ายกับไม้สักที่ปลูกในสวนป่า และดอกสักจะบานเหลืองอร่ามกันไปทั้งป่า ทั้งนี้ ดงสักงาม-ป่าสักทองอยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติแม่ยมประมาณ 14 กิโลเมตร และการเดินทางไปดงสักงามจะต้องเดินทางด้วยเท้าหรือรถยนต์ขับเคลื่อน 4 ล้อ ทั้งนี้ ดงสักงาม-ป่าสักทองในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมจัดเป็นผืนป่าสักที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทยและควรค่าต่อการอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง

3) หล่มดั่ง-ดงตะแบก

หล่มดั่ง-ดงตะแบก หล่มดั่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีขนาดใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 100 เมตร ปรากฏอยู่บนยอดเขาสูง มีน้ำตลอดปี สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งน้ำที่เกิดจากการยุบตัวของดินทำให้เกิดหลุมขนาดใหญ่ กลายเป็นแหล่งน้ำของสัตว์ป่าอยู่ท่ามกลางดงตะแบกต้นขนาดใหญ่ 2-3 คนโอบ ในพื้นที่กว่า 10 ไร่ ใกล้หล่มดั่งมีเหมืองแร่เก่า ซึ่งผ่านการทำไร่ไถมาแล้ว มีจุดชมทิวทัศน์ป่าสักทั้งดง และชมพระอาทิตย์ขึ้นตอนเช้าและพระอาทิตย์ตกตอนเย็น โดยอยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติประมาณ 14 กิโลเมตร

4) จุดชมวิวทะเลหมอก

จุดชมวิวทะเลหมอกอยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติ ประมาณ 13 กิโลเมตร เมื่อเดินเท้าขึ้นไปบนจุดชมวิวจะมองเห็นความสวยงามของดงสักงามทางทิศตะวันออก ท่ามกลางทิวเขาที่สลับซับซ้อนในช่วงฤดูหนาวและมองเห็นทะเลหมอกฤดูหนาวในยามเช้า

ภาพที่ 4.3 แผนที่จุดท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติแม่มยม
ที่มา: อุทยานแห่งชาติแม่มยม (2554, น. 45)

1.2.2 ผลผลิตจากป่า

ป่าแม่มยมให้ผลผลิตที่เป็นพืชผักเศรษฐกิจแก่ชาวบ้านได้นำไปจำหน่ายยังพ่อค้าแม่ค้าซึ่งมารับซื้อถึงในชุมชน พืชผักเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น ผักหวาน ผักปูก้า ผักขมเส้น ดอกก้าน เป็นต้น พืชผักเหล่านี้ส่วนใหญ่จะให้ผลผลิตในช่วงฤดูฝน และเป็นพืชผักที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งยังเป็นอาหารและรายได้แก่ชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี โดยที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ตลอดทั้งปี เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักพื้นบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ พืชผักบางชนิดยังสามารถเก็บเกี่ยวได้ตามฤดูกาล เช่น ฤดูแล้งราวเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน ผลผลิตจากป่าที่สำคัญ

คือ ผักหวาน ไข่แดง และจักจั่นป่า ฤดูฝนราวเดือนพฤษภาคม พืชผักที่เก็บเกี่ยวสร้างรายได้ คือ ผักปูก้าหรือผักพ้อคำตีเมีย ดอกก้านหรือผักอีรอก ผักม้วนหมู ผักม้วนไก่ ผักขนมเส้น เห็ดไคร้ เห็ดถอบ หน่อไม้ เมื่อถึงฤดูหนาว ผลผลิตจากป่ามีหลายชนิด เช่น เห็ดโหม่งไก่ เห็ดไข่เหือง เห็ดเครื่อง เห็ดลม เห็ดแก่น เห็ดหูลัว เห็ดหูหนู เห็ดขอนขาว เป็นต้น ผลผลิตจากป่าเหล่านี้ได้สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี โดยที่ชาวบ้านก็คำนึงถึงการเก็บเกี่ยวอย่างอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน (สายัณห์ ขำหนึ่ง (บก.), 2549; สมาน สร้อยเงิน, 2561; ดนัย บุญทิพย์, 2561)

1.2.3 สมุนไพร

ป่าแม่ยมเป็นป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงแห่งหนึ่งของประเทศไทย ในอดีตนั้นป่าแห่งนี้มีเส้นทางสัญจรระหว่างชุมชนกับเมืองสองเฉพาะการเดินทางกับนั่งเกวียนเท่านั้น ซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลานานและยากลำบากในการสัญจร โดยเฉพาะเมื่อยามป่วยไข้ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องอาศัยพืชสมุนไพรจากป่ามาเป็นยารักษาโรค ซึ่งความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรรักษารักษาโรคต่าง ๆ ได้มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษและมีการบันทึกเป็นตำราหมอเมืองไว้ โดยมีหมอยาเมืองประจำทุกหมู่บ้าน ปัจจุบัน การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในป่าแม่ยมมี 3 รูปแบบ ได้แก่ การนำมาเป็นยารักษาโรค การนำมาเป็นปัจจัยการผลิตสุรากลั่นพื้นบ้าน และการขายสมุนไพร กล่าวคือ 1) การสมุนไพรเป็นยารักษาโรคยังคงมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ควบคู่ไปกับการรักษาโรคด้วยยาสมัยใหม่ พืชสมุนไพรที่สำคัญ เช่น เครื่องจุมลิง หมาแดง หมาแะ ธงแพะลงป่า ตำผีบอด ยอดแมวพรม ขมต่างเพี้ย ฮัดสะกิน จ้างหย่าเปือ เป็นต้น 2) การนำสมุนไพรเป็นปัจจัยการผลิตสุรากลั่นพื้นบ้าน โดยใช้เป็นส่วนประกอบสำคัญในการผลิตแป้งหัวเชื้อหมักสุรา ได้แก่ ปิตปิวแดง จักข่าน ใบหมาช่าง ใบสะฮัดกิน ซึ่งแพร่พันธุ์กระจายอยู่ในป่าแม่ยม การผลิตสุรากลั่นพื้นบ้านโดยใช้สมุนไพรดังกล่าวทำให้สุรามีรสชาติเป็นที่นิยมจนมีการขายโรงงาน กลายเป็นอุตสาหกรรมครอบครัว และวิสาหกิจของชุมชนที่มีชื่อเสียงโด่งดัง และ 3) การเก็บหาและนำสมุนไพรไปขายเพื่อสร้างรายได้ โดยเฉพาะรากของปิตปิวแดง เครื่องหรือลำต้นของจักข่าน ใบหมาช่าง ใบสะฮัดกิน (สายัณห์ ขำหนึ่ง (บก.), 2549, น. 92; แต่ง อินทา, 2561; อุดม ศรีคำภา, 2561)

1.3 ศักยภาพป่าด้านสังคม

อุทยานแห่งชาติแม่ยมก่อนประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครองตามพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. 2529 เป็นพื้นที่ป่าที่มีชุมชนอาศัยอยู่ก่อน โดยอาศัยกระจายอยู่ทั้งพื้นที่ภายในและพื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยม สำหรับชุมชนสำคัญที่มีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีวัฒนธรรม คือ ชุมชนตำบลสะเอียบ และชุมชนชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่พร้าว

1.3.1 ชุมชนตำบลสะเอียบ

ชุมชนตำบลสะเอียบหรือชุมชนสะเอียบเป็นชุมชนเก่าแก่อายุมากกว่า 200 ปี โดยบรรพบุรุษของชาวสะเอียบเป็นพรานป่าอพยพมาจากบ้านทุ่งวัวแดง เขตเมืองสา (อำเภอสา จังหวัดน่าน ในปัจจุบัน) ตั้งแต่ยุคการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนคร การตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกมาตั้งชุมชนที่บ้านนาหลวง จากการรอนแรมออกไล่สัตว์ของพรานป่า และพบที่ราบบริเวณห้วยเอียบที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเหมาะสมกับการเกษตร จึงได้ชักชวนกันนำก้อนหินและไม้เนื้อแข็งมาถากน้ำทำเป็นฝาย ขุดลำเหมือง และแผ้วถางป่าขุดเป็นนา สร้างกระท่อมไว้เป็นที่พักอาศัย ต่อมาจึงโยกย้าย

มาตั้งบ้านเรือนถาวรกลายเป็นหมู่บ้านและขยายจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และได้รับการจัดตั้งเป็นตำบล สะเอียบ ขึ้นกับอำเภอสอง จังหวัดแพร่ เมื่อ พ.ศ. 2486 ชุมชนตำบลสะเอียบจึงเป็นชุมชนเก่าแก่ที่อาศัยอยู่ในป่าแม่ยมก่อนมีพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และพระราชกฤษฎีกาประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติแม่ยม พ.ศ. 2529 (บุชิตา สังข์แก้ว, 2556, น. 135-136) ปัจจุบันชุมชนตำบลสะเอียบเป็นชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าแม่ยมและได้รับการยอมรับจากสังคมวงกว้าง รวมทั้งการรับรางวัล “ชุมชนช่วยเหลืองานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดีเด่น” ประจำปี พ.ศ. 2560 จากสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 และจังหวัดแพร่ (สมมิ่ง เหมืองร้อง, 2561)

ชุมชนตำบลสะเอียบเริ่มมีบทบาทการอนุรักษ์ป่าแม่ยมในปี พ.ศ. 2534 โดยการจัดตั้งกลุ่มราษฎรรักษป่าแม่ยม ดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ต่าง ๆ มากมายและมีเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ตลอดจนการปรับใช้ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนมาผสมผสานกับกิจกรรมการอนุรักษ์ เช่น บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ ทอดผ้าป่าต้นไม้ เป็นต้น รวมทั้งการฟื้นฟูความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือมาปรับใช้เพื่อแสดงความเคารพต่อธรรมชาติ ทั้งภูเขา ป่า แม่น้ำ ลำห้วย ไร่นา เป็นต้น ทั้งนี้ ชาวชุมชนตำบลสะเอียบเชื่อว่าดินน้ำอากาศมีผีมีดเมืองหรือผีดาวคุ้มครองรักษาและบันดาลให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล ต้นน้ำลำธารมีผีเจ้ายอดชมพูซึ่งสถิตอยู่ขุนน้ำ(ต้นน้ำ) คอยคุ้มครองต้นน้ำลำธาร หมู่บ้านมีผีเจ้าเจริญเมืองหรือเจ้าเชิญเมืองดูแลรักษาชาวบ้าน นอกจากนี้ ป่าไม้และต้นน้ำลำธารในทิศทั้ง 4 ด้าน ก็ยังมีผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์ต่าง ๆ คอยปกปักรักษาไว้ ซึ่งชาวชุมชนตำบลสะเอียบจะทำพิธีแสดงความเคารพต่อผีต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี (สายัณห์ ขำหมื่น (บก.), 2549; อุทม ศรีคำภา, 2561; สมาน สร้อยเงิน, 2561)

1.3.2 ชุมชนอาข่าบ้านแม่พร้าว

ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีวัฒนธรรมประเพณีประจำเผ่าที่สำคัญ ได้แก่ (อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2554, น. 40-41; ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี, 2561)

1) **พิธีขี้ม สี่ มี อาเผ่ว** เป็นพิธีต้อนรับฤดูใหม่เดือนเมษายน โดยถือเป็นวันเด็กของเผ่าอาข่า มีการเล่นชนไข ด้วยการย้อมเปลือกไข่เป็นสีแดงและใส่ตระกร้าห้อยไปมา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประเพณีชนไข”

2) **พิธีลื้อ ข้อง ตู่ เออ** เป็นพิธีปลูกประตู่หมู่บ้าน (ประตู่ผี) อาข่ามีความเชื่อต่อการทำประตู่หมู่บ้านว่าเพื่อไม่ให้ภูตผีปีศาจ โรคภัยไข้เจ็บทุกชนิดเข้ามาในหมู่บ้าน ซึ่งประตู่ผีนี้นี้ห้ามบุคคลทุกเพศทุกวัยแตะต้องโดยเด็ดขาด และสามารถบอกอายุการตั้งหมู่บ้านได้อีกด้วย เพราะจะมีการปลูกกประตู่ผีทุกปี โดยใช้เวลาในการประกอบพิธีเพียง 1 วัน ในเดือนเมษายน

3) **พิธีแย้ ชู อา เผ่ว** พิธีไล่ชิงช้า ช่วงเดือนกันยายน เป็นการฉลองผลผลิตทางการเกษตร และถือเป็นสัญลักษณ์ประเพณีของผู้หญิง โดยชิงช้าที่ทำจะมี 3 ลักษณะ คือ ชิงช้าใหญ่ (หล่า เง่อ) ชิงช้าหมูน (ก่า หล่า เง่อ) และชิงช้าขนาดเล็ก (เออ เลอ) ที่สร้างไว้หน้าบ้านของแต่ละครอบครัว เป็นพิธีที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน และเป็นการไล่เพื่อเร่งผลผลิตที่เพาะปลูกให้เจริญงอกงาม

4) **พิธีหยะ ลง เออ** เป็นพิธีอยู่กรรมหมู่ เป็นการอยู่กรรมเดือนตุลาคม เป็นเวลา 1 วัน โดยไม่มีการทำพิธีกรรมใด ๆ เพื่อเป็นการซ่อนตัวจากโลกที่สัมผัสไม่ได้ (ผี) กับโลกมนุษย์ โดยไม่ให้แต่ละฝ่ายมองเห็นกัน ถือเป็นการแบ่งเขตของแต่ละฝ่าย

5) พิธียอ พู นอง หมื่อ เซ้ เออ เป็นพิธีกินข้าวใหม่ในเดือนพฤศจิกายน เป็นพิธีการกำหนดวันฤกษ์ดีในการเก็บเกี่ยวข้าวของชุมชนและเป็นการเริ่มต้นเกี่ยวข้าวได้หลังประกอบพิธีนี้

6) พิธีคำ พ้อง อา เผ่ว เป็นพิธีปีใหม่มูลุกช่วงในช่วงปลายเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม ถือเป็นประเพณีของผู้ชาย จะมีการทำลูกข่างมาแข่งตีกัน เพื่อฉลองการเปลี่ยนแปลงวัยที่มีอายุมากขึ้น

7) พิธีบุ เต้ แจ๊ะ ลอง เออ เป็นพิธีอยู่กรรม 1 วัน ในเดือนมิถุนายน หลังจากพิธีปลูกข้าวผ่านไป 3 สัปดาห์ เป็นการอยู่กรรมเพื่อไว้อาลัยแก่สัตว์ แมลง ที่ถูกฆ่าตายจากการทำการเกษตรของชาวอาข่า และแสดงถึงการเคารพธรรมชาติ

อุทยานแห่งชาติแม่ยมนอกเหนือจากมีชุมชนตำบลสะเอียบและชนเผ่าอาข่าบ้านแม่พร้าวแล้ว ยังมีชุมชนชนเผ่าชาวเย้าบ้านบ่อตันสักอาศัยอยู่ และชนเผ่าชาวตองเหลืองหรือมลาบรีที่เพื่องอพยพเข้ามาอาศัยในบางหมู่บ้านของตำบลสะเอียบ นอกจากนี้ อุทยานแห่งชาติแม่ยมยังได้ค้นพบโบราณวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ถูกฝังไว้บริเวณป่าดงสักงาม ใกล้ลำห้วยเค็ด ท่าวัดชัย โดยเป็นซากปรักหักพังของโบราณสถานกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ เช่น เศษชิ้นส่วนของพระพุทธรูปแบบปูนปั้น พระพุทธรูปในสภาพสมบูรณ์ เศษกระเบื้องหมิงหลังคา เศษถ้วยชาม เครื่องใช้ เศษอิฐมอญ และภาชนะเครื่องปั้นดินเผาโบราณ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์เหล่านี้จัดว่าเป็นศักยภาพที่มีคุณค่า และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมได้ต่อไป (อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2554, น. 41; แต่ง อินทา, 2561)

2. ภัยคุกคามป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม

2.1 ขบวนการมอดไม้ทำลายป่า

ป่าแม่ยมในอดีตเป็นพื้นที่ป่าสัมปทานไม้ โดยเฉพาะไม้สัก 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2480 และช่วงประมาณปี พ.ศ. 2523 ผลการสัมปทานป่าครั้งนั้นมีผลให้ป่าไม้และสัตว์ป่าของป่าแม่ยมลดจำนวนลงอย่างมากมาย แต่ป่าแม่ยมได้รับประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครองโดยจัดตั้งอุทยานแห่งชาติแม่ยม ในปี พ.ศ. 2529 ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายยกเลิกป่าสัมปทานเพื่อรักษาป่าไม้ของประเทศ ในปี พ.ศ. 2532 และการรวมตัวตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าแม่ยมของชุมชนตำบลสะเอียบ ในช่วงปี พ.ศ. 2534 ส่งผลให้ป่าแม่ยมค่อย ๆฟื้นคืนสภาพเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะไม้สักที่ได้รับการอนุรักษ์จนกลายเป็นดงสักงามผืนใหญ่ของประเทศ อย่างไรก็ตาม ป่าแม่ยมก็ยังคงถูกรุกรานจากขบวนการมอดไม้อยู่เป็นระยะ ๆ ซึ่งขบวนการมอดไม้ ทั้งนี้ ขบวนการมอดไม้ คือ ชาวบ้านหรือกลุ่มชาวบ้านที่รับจ้างทำไม้สักขายให้นายทุน โดยเฉพาะการลักลอบขนไม้สักที่มีมูลค่าสูงออกจากเขตป่า โดยมีทั้งรูปแบบการแปรรูปไม้ปอน (ไม้เบิบ) แบกโดยใช้แรงงานคน การตัดไม้สักท่อนพอดีแผล่องไม้แม่น้ำยม การใช้รถยนต์ขนไม้สักท่อนไม้แปรรูป และการใช้ใช้กองทัพอากาศใช้เฮลิคอปเตอร์ขนไม้สักท่อนไม้แปรรูป นอกจากนี้ ขบวนการมอดไม้ยังแอบลักลอบขนไม้ชนิดอื่นที่มีมูลค่าออกนอกพื้นที่ป่า เช่น ไม้ชิงชัน แดง ประดู่ มะค่า กฤษณา เป็นต้น ปัจจุบันขบวนการมอดไม้มีการขนไม้สักและไม้ชนิดอื่น ๆ ออกจากเขตป่าใน 2 พื้นที่ ได้แก่ (สายัณห์ ชำมหนึ่ง, 2549; อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2554, น. 59; อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2561; แต่ง อินทา, 2561; สุวิทย์ ยะกิจ, 2561)

1) ขบวนการมอดไม้ในตำบลสะเอียบ เป็นชาวบ้านในชุมชนโดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยม ลักลอบขนไม้สักออกจากพื้นที่ป่า ทั้งไม้สักเก่าที่มีการแปรรูป เช่น ไม้เรือนเก่า ไม้เฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น และไม้สักท่อน โดยขนออกจากป่าด้วยรถยนต์เพื่อส่งขายนายทุนเมืองแพร่ ขบวนการมอดไม้ในพื้นที่นี้มีไม่มากนัก และเมื่อชุมชนสะเอียบที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม และเป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าแม่ยมและเครือข่ายขององค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบรับรู้ข่าวการขนไม้ของขบวนการมอดไม้ ก็จะแจ้งเรื่องไปยังนายกองคการบริหารส่วนตำบลสะเอียบให้รับทราบและดำเนินมาตรการจัดการขบวนการมอดไม้ ซึ่งในกรณีพื้นที่นี้ผู้บริหารส่วนตำบลสะเอียบดำเนินการกล่าวตักเตือนและป้องปรามขบวนการมอดไม้ผ่านกำนันและผู้ใหญ่บ้าน โดยใช้กฎระเบียบการอนุรักษ์ป่าแม่ยมของชุมชนตำบลสะเอียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการลักลอบขนไม้ ตลอดจนใช้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและชุมชนเพื่อโน้มน้าวให้เห็นผลทางบวกของการร่วมมือกันอนุรักษ์ป่าแม่ยม แต่หากขบวนการมอดไม้ในตำบลสะเอียบมีการทำผิดซ้ำก็จะมีกลลงโทษตามกฎหมายระเบียบของชุมชนและกฎหมายตามลำดับขั้นตอน

2) ขบวนการมอดไม้พื้นที่แม่เงา เป็นเขตรอยต่อระหว่างอุทยานแห่งชาติแม่ยมกับอำเภองาว จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ป่าแม่ยมถูกคุกคามจากขบวนการมอดไม้มากที่สุด และปัจจุบันยังมีอยู่เรื่อย ๆ แม้จะไม่มากอย่างเช่นในอดีตก็ตาม ขบวนการมอดไม้ในพื้นที่นี้มักใช้กองทัพรถมอเตอร์ไซด์ขนไม้สักท่อนออกจากเขตป่าเพื่อส่งขายกับนายทุนอำเภอเด่นชัยและอำเภอเมืองแพร่ และเมื่อมีการปะทะกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมและกองกำลังเสริมที่เป็นชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์และเจ้าหน้าที่รัฐจากหน่วยงานอื่น ก็จะต่อสู้ด้วยความรุนแรงโดยใช้อาวุธ เช่น ปืนและมีด เป็นต้น การปิดล้อมเจ้าหน้าที่และข่มขู่ให้ปล่อยผู้กระทำผิด หรือกดดันให้เจ้าหน้าที่ล่าถอยกำลังไป รวมทั้งใช้อาวุธปืนยิงและมีดฟันทำร้ายร่างกายเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมและกองกำลังเสริม ซึ่งการปะทะต่อสู้กันนี้ บางครั้งก็นำไปสู่การบาดเจ็บกันทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายบุกรุกป่ากับฝ่ายอนุรักษ์ป่าแม่ยม รวมทั้งการสูญเสียเวลา งบประมาณ และการสูญเสียในด้านต่าง ๆ จากขบวนการมอดไม้

2.2. การขยายพื้นที่ทำกินรุกกล้าป่า

การขยายพื้นที่ทำกินรุกกล้าเข้ามายังเขตป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยมเกิดจากชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โดยรอบเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมหรือเขตต่อเนื่องกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม ชาวบ้านในชุมชนมีอาชีพการเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำไร่ข้าวโพดซึ่งมีการพึ่งพิงธรรมชาติไม่มีการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสม ทำให้ได้ผลผลิตต่อไร่ต่ำ รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของครัวเรือน แต่ในขณะเดียวกันอาชีพปลูกข้าวได้รับการส่งเสริมจากนายทุนใหญ่นอกพื้นที่และการขยายตัวของวัฒนธรรมการบริโภคหรือวัตถุนิยม ชาวบ้านจึงต้องการมีรายได้เพิ่มทั้งเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวและการซื้อสินค้าอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ดังนั้น จึงทำการขยายพื้นที่ทำกินทำไร่ข้าวโพด การบุกรุกแผ้วถางป่า การเผาป่าเข้ามาในเขตป่าแม่ยมเรื่อย ๆ ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ป่าบางส่วนในเขตรอยต่อและเขตต่อเนื่องกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมกลายเป็นป่าแม่ปุงและป่าแม่เป่าสภาพเป็นภูเขาหัวโล้นเป็นหย่อม ๆ เป็นจุด ๆ ให้เห็นอย่างชัดเจน (อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2554, น. 59; ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี, 2561; แต่ง อินทา, 2561; ก้องไมตรี เทศสูงเนิน, 2561)

ทั้งนี้ ปัญหาการบุกรุกป่าโดยการขยายพื้นที่ทำกินของชาวบ้านดังกล่าวได้รับ

การตัดเดือนจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม แต่มีอาจจัดการลงโทษขั้นรุนแรงได้ เนื่องจากอยู่นอกขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติแม่ยม อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการขยายพื้นที่ทำกินโดยการบุกรุกป่าเริ่มคลี่คลายปัญหาลง เนื่องจากรัฐบาลปัจจุบันดำเนินนโยบายทวงคืนผืนป่าและเพิ่มพื้นที่ป่าของประเทศให้ได้ 40% โดยมีทหารร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม เจ้าหน้าที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่ปุง-แม่เป่า และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ ดำเนินมาตรการห้ามชาวบ้านทำกินในพื้นที่ป่า โดยจัดเวทีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันกับตัวแทนชาวบ้าน รวมถึงสำรวจพื้นที่ทำกินที่ในเขตป่า เขตรอยต่อ และเขตต่อเนื่อง แล้วทำการกันเขตพื้นที่ ทั้งนี้ ภาครัฐได้ผ่อนปรนให้ชาวบ้านสามารถทำกินในพื้นที่เดิมต่อไปได้ แต่ต้องปฏิบัติตามข้อตกลงในการคืนผืนป่าอย่างเคร่งครัด นั่นคือ การไม่บุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มเติม โดยเฉพาะป่าต้นน้ำหรือบริเวณที่ใกล้ป่าต้นน้ำ การยอมคืนพื้นที่ป่าที่บุกรุกเป็นพื้นที่ทำกินในบริเวณพื้นที่ใกล้ป่าต้นน้ำ การปลูกป่าเสริมในพื้นที่ทำกินที่มีอยู่แล้วหรือการปลูกต้นไม้ยืนต้นในพื้นที่ไร่ข้าวโพดหรือไร่สวนต่าง ๆ และการเปลี่ยนอาชีพจากปลูกไร่ข้าวโพดมาเป็นปลูกไม้ยืนต้น เช่น ไม้สัก มะขาม ยางพารา กาแฟ เป็นต้น นอกจากนี้ ภาครัฐยังมีนโยบายการผนวกอุทยานแห่งชาติแม่ยมร่วมกับป่าสงวนแห่งชาติแม่ปุง-แม่เป่า และอุทยานแห่งชาติดอยภูนางซึ่งเป็นที่คาดการณ์ว่าจะสามารถทำให้เจ้าหน้าที่ขยายขอบเขตอำนาจหน้าที่ ในการจัดการปัญหาการบุกรุกป่า เพื่อความเป็นเอกภาพและประสิทธิภาพการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตป่าคุ้มครองมากขึ้น

2.3 ภัยจากโครงการพัฒนาของภาครัฐส่วนกลาง

ป่าแม่ยมเป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการก่อสร้างเขื่อนชลประทาน โดยเฉพาะโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น โครงการเขื่อนแม่น้ำยมตอนบน โครงการเขื่อนแม่น้ำยมตอนล่าง ซึ่งหากมีการดำเนินโครงการสร้างเขื่อนเหล่านี้จะทำให้พื้นที่ป่าไม้จมน้ำอยู่ใต้น้ำ รวมถึงชีวิตสัตว์ป่า พื้นที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยของชุมชน ทั้งนี้ ผลกระทบหรือภัยที่จะเกิดขึ้นจากโครงการก่อสร้างเขื่อนชลประทานสามารถประมาณการตัวเลขการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ ดังตาราง

ตารางที่ 4.1 ผลกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้จากโครงการพัฒนาของภาครัฐในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

พื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม (ไร่)	พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ (ไร่)		
	โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น		โครงการเขื่อนแม่น้ำยมตอนบน โครงการเขื่อนแม่น้ำยมตอนล่าง
	ข้อมูลโดย กรมชลประทาน	ข้อมูลโดย นักวิชาการ และชุมชน	ข้อมูลโดยกรมชลประทาน
284,218	38,300 (11,206)	40,625 (24,000)	20,669 (3,049)

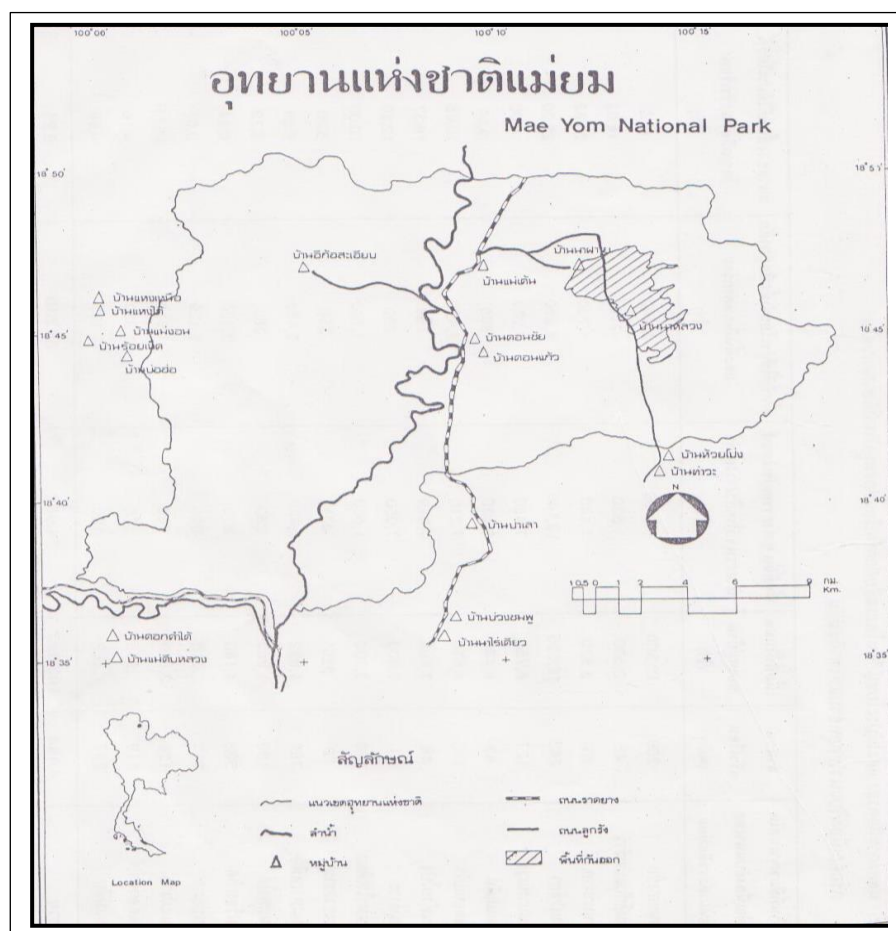
ที่มา: กรมชลประทาน (2553) บุชิตา สังข์แก้ว (2556, น. 175)

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง จำนวนพื้นที่ป่าสักที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการสร้างเขื่อน

ภัยคุกคามจากโครงการก่อสร้างเขื่อนชลประทานในมุมมองของชุมชนตำบลสะเอียบแล้ว เป็นภัยอันตรายที่ใหญ่หลวงกว่าภัยอื่น ๆ เพราะหากมีการสร้างเขื่อนแล้ว มิเพียงสร้างการสูญเสียป่าไม้จำนวนมหาศาล แต่หมายรวมถึงการสูญเสียด้านอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะการสูญเสียที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน อาชีพ การสูญเสียวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม ประเพณีวัฒนธรรมเครือญาติ คุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ การสร้างเขื่อนจะส่งผลกระทบต่อชีวิตสัตว์ป่าในผืนป่าแม่ยม โดยเฉพาะสัตว์ป่าหายาก ไก่ลู่สูญพันธุ์ หรือสัตว์ที่ถูกค้นพบใหม่ของโลก เช่น นกยูง หมาใน เสือปลา นกอินทรี ยีปิกลาย ตู๊กแกแม่ยม จิ้งจกหิน ปูน้ำจืด หอยมุกน้ำจืด เป็นต้น (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541; บุษิตา สังข์แก้ว, 2556, น. 174; สังเคราะห์บทสัมภาษณ์, 2561)

สถานการณ์ปัจจุบันการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

อุทยานแห่งชาติแม่ยมมีชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตต่อเนื่องหรือทำกินเกี่ยวข้องกับพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติแม่ยมรวมทั้งสิ้น 18 หมู่บ้าน กระจายตัวอยู่ในเขตอำเภอสอง จังหวัดแพร่ 11 หมู่บ้าน และเขตอำเภองาว จังหวัดลำปาง 7 หมู่บ้าน โดยชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมมากที่สุด คือ ชุมชนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จำนวน 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านดอนชัย หมู่ 2 บ้านนาฝาย หมู่ 3 บ้านป่าเลา หมู่ 4 บ้านนาหลวง หมู่ 5 บ้านแม่เต็น หมู่ 6 บ้านดอนแก้ว หมู่ 7 บ้านห้วยโป่ง หมู่ 8 บ้านท่าวะ หมู่ 9 บ้านดอนชัยสักทอง และ หมู่ 10 บ้านป่าเลาเหนือ หมู่บ้านทั้งหมดเหล่านี้มี 4 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนชัย บ้านดอนชัยสักทอง บ้านดอนแก้ว และบ้านแม่เต็น ที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ได้ร่วมตัวตั้งกลุ่มราษฎรรักษป่าแม่ยมเพื่อการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน (อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2554, น. 47; องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ, 2559, น. 3)

ภาพที่ 4.4 ที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านภายในและรอบเขตอุทยานแห่งชาติแม่มยม
ที่มา: อุทยานแห่งชาติแม่มยม (2554, น. 46)

กลุ่มราชภรรยารักษ์ป่าแม่มยม ริเริ่มก่อตั้งหลังปี พ.ศ. 2532 และก่อตั้งกลุ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2534 มีเป้าหมายเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นและเพื่ออนุรักษ์ป่าแม่มยม โดยดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกปี จนสามารถฟื้นฟูและคืนความอุดมสมบูรณ์แก่ป่าแม่มยม จากความเสียหายของการเป็นป่าสัมปทานได้พร้อม ๆ กับปลูกจิตสำนึกรักหวงแหนป่าแก่ชาวบ้าน เยาวชน และเครือข่ายอื่น ๆ ทั้งนี้ การดำเนินกิจกรรมในระยะเริ่มแรกของกลุ่มราชภรรยารักษ์ป่า คือ การคืนอุปกรณ์ตัดไม้และขายช้าง เกรียน วัว ควาย ที่เคยใช้ลากซุงในยุคสัมปทานป่า เพื่อแสดงเจตนารมณ์ให้หน่วยงานภาครัฐและสาธารณชนรับรู้ว่าคุณชุมชนสะเอียบได้เปลี่ยนจากคนตัดไม้มาเป็นกลุ่มอนุรักษ์ที่ดูแลผืนป่านับแสนไร่ ร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่มยม หลังจากนั้นจึงดำเนินกิจกรรมในหลากหลายรูปแบบ (บุษิตา สังข์แก้ว, 2556, น. 236; ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี, 2561; อุดม ศรีคำภา, 2561)

สำหรับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าหลัก ๆ ที่กลุ่มราชภรรยารักษ์ป่าดำเนินการมาทุกปีอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ 1) การสร้างกฎระเบียบชุมชนเพื่อรักษาป่า โดยบังคับใช้กับชุมชนตำบลสะเอียบและทุกหน่วยงานราชการในพื้นที่ตำบลสะเอียบ 2) การปลูกป่า โดยการปลูกป่าสักและป่าเสริมในพื้นที่ป่าแม่มยม และการปล่อยป่าให้ฟื้นคืนสภาพตามธรรมชาติ 3) การลดตระเวนป้องกันการลักลอบตัดไม้

ทำลายป่าของขบวนการมอดไม้ โดยร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม กองกำลังทหาร และชาวอาข่าบ้านแม่พร้าว 4) การจัดกิจกรรมโดยปรับใช้ประเพณีวัฒนธรรมเพื่ออนุรักษ์ เช่น พิธีบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ นับถือผีรักษา พื้นฟูภูมิปัญญาการรักษาป่า และ 5) การอนุรักษ์สัตว์ป่า โดยร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมอนุรักษ์นกยูงและสัตว์ป่าในเขตอุทยาน การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเริ่มเห็นผลการเปลี่ยนแปลงหลังปี พ.ศ. 2540 เมื่อป่าในเขตสัมปทานเดิมซึ่งเคยมีสภาพโล่งเตียนกลับฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ ป่าสักเริ่มแน่นหนาเป็นดงสักงาม สัตว์ป่าบางชนิดเริ่มอพยพกลับมาให้เห็นและการพบร่องรอยของเสือ (บุษิตา สังข์แก้ว, 2556: 237; อุดม ศรีคำภา, 2561; เส็งขวัญยืน, 2561)

ความอุดมสมบูรณ์ของป่าแม่ยมซึ่งฟื้นคืนธรรมชาติจากสภาพป่าสัมปทานนั้น กลุ่มราษฎรรักษ่าป่ามิได้ดำเนินการตามลำพัง หากแต่ได้รับการสนับสนุนความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบและอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตลอดจนเครือข่ายภายนอกอื่น ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ หน่วยงานราชการ เป็นต้น ขณะเดียวกันการอนุรักษ์ป่าแม่ยมของกลุ่มราษฎรรักษ่าป่าก็มีความร่วมมือกับเครือข่ายภายในชุมชนที่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการคัดค้านการสร้างเขื่อนตำบลสะเอียบ และกลุ่มเยาวชนตะกอนยม

อย่างไรก็ดี การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตามแนวทางการจัดการอุทยานแห่งชาติในบริบทสากลของสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) 3 ด้าน ได้แก่ การจัดการพื้นที่ การจัดการผู้มาเยือน การส่งเสริมศักยภาพชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมตัดสินใจ มาบูรณาการกับแนวทางจัดการอุทยานแห่งชาติในบริบทไทย 5 ด้าน ได้แก่ การวางแผนจัดการและอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ การแบ่งเขตการจัดการ การวางแผนบริเวณและการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดการผู้มาเยือน และการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนท้องถิ่น (สุพร พลพันธ์, 2552) สามารถอธิบายการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในการจัดการป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม 4 ด้าน ได้แก่ 1. การส่งเสริมศักยภาพชุมชนให้มีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยาน 2. การจัดการพื้นที่อุทยาน 3. การจัดการผู้มาเยือนอุทยาน และ 4. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

1. การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้มีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

ชุมชนตำบลสะเอียบได้รับการส่งเสริมศักยภาพให้มีส่วนร่วมตัดสินใจในการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยเข้าร่วมในกลไกคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตามนโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่คุ้มครอง โดยส่งเสริมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ตามแนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการพื้นที่คุ้มครอง (PAC: Protected Area Committee) โดยมีวาระการดำรงตำแหน่ง 2 ปี มีอำนาจหน้าที่ 3 ด้าน ดังนี้ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2560; ประมวลจากการสังเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม, 2561)

- 1) การมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนของอุทยานแห่งชาติ
 - (1) การให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม
 - (2) การให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการจัดทำหรือทบทวนแผนการจัดการพื้นที่คุ้มครองให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 - (3) การให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนโครงการที่ขอใช้เงินจากกองทุนสนับสนุนกิจกรรมชุมชน
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
 - (1) การให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนกิจกรรมเพื่อการคุ้มครองดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมการพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
 - (2) การให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการจัดการแสดงความคิดเห็นของภาครัฐและเอกชนเกี่ยวกับนโยบายและที่เกี่ยวข้องกับการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม
 - (3) การให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการสร้างระบบเครือข่าย
 - (4) การให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนกิจกรรมที่เอื้อต่อการจัดการอุทยานแห่งชาติและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่
 - (5) การให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์กับการมีส่วนร่วมให้แก่สาธารณชน
 - (6) การให้คำปรึกษา แนะนำ สนับสนุน และพิจารณาในการจัดทำข้อตกลง กฎกติกาของชุมชน
 - (7) การให้คำปรึกษา แนะนำ สนับสนุน และพิจารณาในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม
 - (8) การเสนอความเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ไขการดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติแม่ยม
- 3) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล โดยการให้คำปรึกษา แนะนำ การติดตามและประเมินผลในการปฏิบัติงานของหน่วยงานตามที่กำหนดในแผนของอุทยานแห่งชาติแม่ยม หรือโครงการ อื่น ๆ

ทั้งนี้ การดำเนินงานของคณะกรรมการดังกล่าว อุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องจัดประชุมร่วมกันอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง โดยองค์ประกอบของคณะกรรมการ ได้แก่ 1) ประธานกรรมการ คือ นายอำเภอสอง จังหวัดแพร่ 2) กรรมการ ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยศึกษาการพัฒนาการอนุรักษ์ต้นน้ำแม่สอง หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยหลวง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านมางเตาปูน แม่ติบ และสะเอียบ กำนันตำบลบ้านแหง เตาปูน และสะเอียบ ผู้อำนวยการวิทยาลัย

การอาชีพสอง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองเหนือ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงขุนยวม เจ้าอาวาสวัดดอนชัย สมาชิกสภาเกษตรกรจังหวัดแพร่ ผู้นำทางวัฒนธรรมอำเภอสอง เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดแพร่ ท้องถิ่นอำเภอสอง พัฒนาการอำเภอสอง ประมงอำเภอสอง เกษตรอำเภอสอง ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอสอง สัสดีอำเภอสอง และหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่พร.14 (แม่สอง) และ 3) กรรมการและเลขานุการ คือ หัวหน้าอุทยานแห่งชาติแม่ยม สำหรับประเด็นการประชุมชนและประเด็นการพิจารณาหารือเพื่อตัดสินใจวางแผนร่วมกันของคณะกรรมการดังกล่าว เช่น การรับทราบผลการปฏิบัติงานของอุทยานแห่งชาติแม่ยม การดำเนินการจัดการไฟป่าและหมอกควัน การจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการและมาตรการเตรียมความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว การสำรวจแนวเขตพื้นที่ป่าสมบูรณ์และพื้นที่ใช้ประโยชน์ การสำรวจพื้นที่ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 การพิจารณาแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชันในพื้นที่อนุรักษ์ การกำหนดเขตบริการผาอิง บ้านแม่พร้าว หล่มดั่ง และโป่งน้ำร้อน เป็นต้น

2. การจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

การจัดการพื้นที่อุทยานตามแนวทางของ IUCN เป็นการคุ้มครองพื้นที่ให้มีสภาพความอุดมสมบูรณ์ทั่วถึงเป็นผืนเดียวกันทั้งป่า สามารถคุ้มครองความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ คุ้มครองถิ่นที่อยู่อาศัยสำหรับชนิดพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์หายาก รวมถึงการฟื้นฟูสภาพป่าให้มีความยั่งยืนระยะยาว

การจัดการพื้นที่อุทยานซึ่งเป็นพื้นที่คุ้มครอง เป็นการแบ่งเขตการจัดการ (Zonification) ตามสภาพคุณค่า ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เพื่อสะดวกต่อการบริหารจัดการอุทยาน การแบ่งเขตการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติมีฐานแนวคิดที่ว่าพื้นที่ที่มีความสำคัญหรือพื้นที่คุ้มครองควรอยู่ตอนกลางของเขต และมีพื้นที่กันชน (Buffer zone) ล้อมรอบพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งการแบ่งเขตการจัดการพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติแม่ยมเป็นไปตามระบบการแบ่งเขตการจัดการของประเทศไทย ประกอบด้วย 6 เขต 1 พื้นที่กันชน ดังนี้ (อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2554, น. 49; อุทยานแห่งชาติแม่ยม, 2561)

1) เขตบริการ (Intensive zone) กำหนดขึ้นเพื่อรองรับการพัฒนาสิ่งก่อสร้างที่จะมีขึ้นในอนาคตและสามารถรองรับการขยายตัวได้มากขึ้น สำหรับอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เขตนี้ครอบคลุมพื้นที่อุทยานแห่งชาติที่ไม่กระทบกระเทือนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่แล้ว

ทั้งนี้ เขตบริการเป็นพื้นที่แบ่งไว้เพื่อประโยชน์ในการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมอุทยานแห่งชาติแม่ยม และเพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติงานและพักอาศัยของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ดังนั้น เขตนี้จึงมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญน้อยมาก เมื่อถูกเปลี่ยนแปลงหรือมีความหนาแน่นสูงมากกว่าการทำลาย โดยสิ่งก่อสร้างใด ๆ สามารถดำเนินการได้ตามความเหมาะสม โดยให้กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ การแบ่งเขตนี้ยังคำนึงถึงการเดินทางคมนาคมเข้าถึงสะดวกและอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เขตนี้ได้แก่ที่ทำการอุทยานแห่งชาติแม่ยมและหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่ยมที่ มย. 2 (ผาอิง)

การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในพื้นที่เขตบริการในบทบาทผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่า กล่าวคือ (1) การอนุรักษ์ป่าในเขตบริการ โดยเฉพาะบริเวณผาอิง ชุมชนตำบลสะเอียบในนามกลุ่มราษฎรรักษาป่าดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ เช่น

การปลูกป่าเสริมบริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำยม การปล่อยให้ป่าฟื้นคืนธรรมชาติ การไม่ตัดไม้ทุกประเภท และทุกขนาด การเฝ้าระวังมิให้เกิดไฟป่า การขึ้นป้ายประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาหรือ ว่างปลาแม่น้ำยม การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าแม่ยมโดยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การจัดพิธี ตามความเชื่อด้วยการบวชป่าและสืบทอดแม่น้ำ เป็นต้น

2) เขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ (Outdoor recreation zone)

เป็นเขตที่กำหนดไว้เพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ รวมทั้งเป็นกันชน ป้องกันการกระทบกระเทือนที่เกิดขึ้นในเขตบริการที่จะมีมากเกินไป เป็นการระบายความแออัดของ การใช้พื้นที่ในเขตบริการให้กระจายตัวออกไปในช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการจำนวนมาก ทั้งนี้ โดยจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามสมควร

เขตนี้แบ่งไว้เพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยว การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ เป็นเขตก่อให้เกิดจิตสำนึกในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยที่เขตนี้มีจุดเด่นทาง ธรรมชาติเป็นทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่บริเวณกว้าง และใกล้เคียงกับสิ่งอำนวยความสะดวก โดย เป็นกันชนป้องกันการกระทบกระเทือนที่เขตขึ้นในเขตบริการที่จะมีมากเกินไป ทั้งนี้ การก่อสร้างใด ๆ ในเขตนี้ต้องมีขอบเขตจำกัด และมีความจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น ซึ่งต้องคำนึงถึงสภาพธรรมชาติ รักษา คุณค่า และความเงียบสงบไว้ตามธรรมชาติ สิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกจึงสร้างขึ้นง่าย ๆ สำหรับคนกลุ่มจำนวนน้อย ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ธรรมชาติ เขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษา หาความรู้ของอุทยานแห่งชาติแม่ยม ได้แก่ หล่มดั่ง เหมืองแร่เก่า และแหล่งน้ำพุร้อน

การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษา หาความรู้ โดยส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมให้ข้อมูลแก่นักศึกษา นักวิชาการ และเครือข่ายของ คณะกรรมการคัดค้านเขื่อนตำบลสะเอียบที่เข้ามาในพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัยและ/หรือร่วมกิจกรรมกับ กลุ่มราษฎรรักษป่า โดยผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสภาพป่า แม่ยมและจุดท่องเที่ยวที่โดดเด่น เช่น จุดชมวิวดงสักงาม หล่มดั่ง น้ำพุร้อน เป็นต้น นอกจากนี้

3) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone) เป็นเขตพื้นที่ที่สภาพของสังคมพืช และทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ก่อให้เกิดจุดเด่นที่สำคัญของอุทยานแห่งชาติหรือเป็นพื้นที่ จำเป็นต้องสงวนไว้เพื่อป้องกันแหล่งน้ำ หรือเพื่อมิให้สภาพพื้นที่นั้นเสื่อมโทรมลงกว่าเดิม เขตนี้แบ่งไว้ เพื่อสงวนสภาพสังคมพืช โดยเฉพาะป่าไม้ที่มีความแตกต่างของชนิดป่าให้คงสภาพอยู่ตลอดไป และ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าต่าง ๆ ดังนั้น เขตสงวนสภาพธรรมชาตินี้จะต้อง ทำการควบคุมมิให้มีกิจกรรมใด ๆ เข้ามารบกวน หากจะมีการใช้พื้นที่เขตนี้จะต้องเป็นเฉพาะกรณีให้เห็น ว่าไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนสิ่งก่อสร้างใด ๆ ในเขตนี้ จะจำกัดให้ได้เพียง สิ่งก่อสร้างแบบง่าย ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการสำรวจศึกษาวิจัย หรือสถานีวิจัยตรวจป้องกัน ของเจ้าหน้าที่เท่านั้น การเข้าไปพักแรมในเขตนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ด้วย เขตสงวนสภาพธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติแม่ยม ได้แก่ บริเวณป่าทุกชนิดที่ยังคงความ สมบูรณ์ที่เหลือจากเขตบริการ เขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ เขตหวงห้ามและเขตพื้นที่พู สภาพธรรมชาติ

เขตสงวนสภาพธรรมชาติเป็นพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ของอุทยานแห่งชาติแม่ยม ซึ่งชุมชน ตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมในด้านการเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ โดยเฉพาะกลุ่มราษฎร

รักษ์ป่าแม่ยมได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ซึ่งกิจกรรมหลัก ๆ ที่ดำเนินการได้แก่ การสร้างกฎระเบียบชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยม การปลูกป่า การร่วมลาดตระเวนกับเจ้าหน้าที่และระงับภัยคุกคามที่จะเกิดแก่ป่า การบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ ดังนี้

(1) การสร้างกฎระเบียบชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยม เมื่อมีการรวมตัวตั้งกลุ่มราษฎรรักษ์ป่าแม่ยมแล้ว ก็มีการกำหนดข้อตกลงร่วมกันการอนุรักษ์ป่าหรือกฎของชุมชน ซึ่งในระยะแรกบังคับใช้กฎชุมชนนี้ภายในขอบเขต 4 หมู่บ้านที่เป็นสมาชิกของกลุ่มราษฎรรักษ์ป่า ต่อมาจึงขยายการบังคับใช้กับเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการทุกหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนตำบลสะเอียบ เช่น ตำรวจ พยาบาล เจ้าหน้าที่อนามัย ครู เป็นต้น และในปัจจุบันได้ขยายการบังคับใช้ครอบคลุมทั้ง 10 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลสะเอียบ โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบเป็นผู้ประกาศกฎระเบียบชุมชนและการบังคับใช้ ตลอดทั้งเป็นหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่จัดประชุมปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชนเพื่อปรับปรุงกฎระเบียบชุมชนให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละปี ทั้งนี้ กฎระเบียบชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยมที่มีการบังคับใช้ปัจจุบันได้แก่ (องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ, 2560)

ก. การลักลอบตัดไม้ในเขตพื้นที่ต้นน้ำ (ขุนน้ำ) ให้ปรับต้นละ 5,000 บาท และถ้าหากลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าสงวนของหมู่บ้านหรือป่าชุมชนของหมู่บ้าน และ/หรือแผ้วถางป่าที่หมู่บ้านกำหนดเป็นของส่วนรวม ปรับไร่ละ 5,000 บาท ทั้งนี้ กรรมการหมู่บ้านจะเป็นผู้พิจารณาและลงโทษ

ข. การโยกย้ายบ้านไม้เรือนเก่า รวมถึงไม้เก่าทุกชนิด มีข้อปฏิบัติ กล่าวคือ สิ่งของที่ทำด้วยไม้หรือเฟอร์นิเจอร์ทุกชนิด ให้พิจารณาถึงความต้องการหรือเจตนาของผู้โยกย้ายหรือขนย้ายโดยละเอียด หากพิจารณาแล้วพบว่าผู้กระทำผิดตั้งใจฝ่าฝืนกฎ ให้กรรมการหมู่บ้านจับและปรับเงินเข้าหมู่บ้าน 5,000 บาท

ค. การตัดไม้ แผ้วถางป่าในเขตพื้นที่ ผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้านในหมู่บ้านนั้น ๆ และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ได้กันพื้นที่เขตป่าไว้แล้วก็ตาม ถ้าหากฝ่าฝืนหรือกระทำการใด ๆ เช่น ตัดไม้ที่ปลูก แผ้วถางหัวไร่ปลายนา ชาวบ้านต้องแจ้งก่อนลงมือทำการทุกครั้ง หากฝ่าฝืนจะได้รับโทษตามแต่กรรมการหมู่บ้านนั้น ๆ ร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมพิจารณา

(2) การปลูกต้นสักและต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ในป่าแม่ยม พื้นที่ร้างป่าเหล่า พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่ริมแม่น้ำยม รวมทั้งการปล่อยป่าที่เคยเสื่อมโทรมจากป่าสัมปทานที่โล่งเตียนเหลือแต่ตอไม้และไม้ขนาดเล็ก ให้ได้รับการฟื้นคืนธรรมชาติและกลับมาอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นดงป่าสักงามผืนใหญ่ของประเทศในปัจจุบัน

(3) การร่วมลาดตระเวนกับเจ้าหน้าที่และระงับภัยคุกคามที่จะเกิดแก่ป่า การลาดตระเวนป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ และชนเผ่าอาข่าบ้านแม่พร้าว ในสมัยอดีตเมื่อคราวสถานการณ์การตัดไม้ทำลายยังรุนแรงการลาดตระเวนได้รับการสนับสนุนกำลังทหารจากกองทัพบก 3 กำลังทหารพรานกรม 32 จังหวัดน่าน ทั้งนี้ การลาดตระเวนของชุมชนตำบลสะเอียบพบว่าพื้นที่รอยต่อเขตป่าระหว่างอำเภอองาว จังหวัดลำปางกับอำเภอสอง จังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่เสี่ยงภัยต่อการปะทะกับขบวนการมอดไม้มากที่สุด และปัจจุบันแม้สถานการณ์ลดความรุนแรงลง แต่ขบวนการมอดไม้ก็ยังปรากฏอยู่เป็นระยะ ๆ นอกจากนี้ ชาวบ้านยัง

มีบทบาทคอยสอดส่องดูแลและวางเฝ้าระวังการเข้ามาของขบวนการมอดไม้หรือภัยที่จะเกิดกับป่าในพื้นที่ต่าง ๆ ของป่าแม่ยม รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการไฟป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ

(4) การบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ และการปรับใช้ภูมิปัญญาผีฮักษา การบวชป่าเป็นการปรับพิธีบวชพระมาบวชต้นไม้ โดยเชื่อว่าพื้นที่ป่าที่ผ่านการบวชแล้ว ย่อมมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองรักษา หากผู้ใดตัดโค่นทำลายจะได้รับอันตรายจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีนี้ถูกริเริ่มคิดโดยพระครูมนัสพิทักษ์ อำเภอมะเอยี จังหวัดพะเยา โดยใช้เป็นกุศโลบายให้ชุมชนอนุรักษ์ป่า ส่วนสืบชะตาแม่น้ำเป็นการต่ออายุแม่น้ำให้ยืนยาวออกไป เหมือนกับชะตาคน และชะตาชุมชน สืบชะตาแม่น้ำเป็นการประเพณีภาคเหนือ เมื่อชาวบ้านเห็นว่าแม่น้ำกำลังประสบภัย ก็จะจัดพิธีสืบชะตาให้แม่น้ำ เพื่อต่ออายุและเป็นสิริมงคลแก่แม่น้ำและผู้คนในชุมชน ซึ่งชุมชนตำบลสะเอียบมักประกอบพิธีบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำในบริเวณผาอิงพร้อมกัน ส่วนการปรับใช้ภูมิปัญญาเรื่องผีฮักษา เนื่องจากชุมชนตำบลสะเอียบมีความเชื่อและนับถือผีสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผีฮักษาเป็นความเชื่อที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิดมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าป่าเจ้าเขาเป็นเจ้าของ หากใครต้องการใช้ประโยชน์จะต้องทำพิธีบอกกล่าวและเลี้ยงผีทุกปี ในชุมชนตำบลสะเอียบมีทั้งผีที่เป็นผีบ้าน ผีไร่ นา ผีป่าเขา ผีน้ำ ผีเหมืองฝาย คอยดูแลปกป้องรักษาพื้นที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังเปรียบเทียบผีในลักษณะการบริหารบ้านเมือง แบ่งเป็นกระทรวงต่าง ๆ โดยในเขตหมู่บ้านมีผีเจ้าเมืองเป็นศูนย์กลางอำนาจทั้งหมด และผีอื่น ๆ แบ่งหน้าที่กันเพื่อรักษาชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร เช่น ผีประจำตระกูล ผีบ้านผีเรือน ผีประจำประตูเมือง ผีประจำป่าเขาไร่ นา เป็นต้น (บุษิตา สังข์แก้ว, 2556, น. 236)

4) เขตหวงห้าม (Strict nature reserve) เป็นเขตพื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติที่เปราะบาง หรือมีความสำคัญในทางสิ่งแวดล้อม หากได้รับความกระทบกระเทือนจากกิจกรรมของมนุษย์ ระบบนิเวศก็จะสูญเสียความสมดุล พื้นที่หวงห้ามจึงไม่เปิดให้ทำประโยชน์ด้านอื่น ยกเว้นจะได้รับอนุญาตจากอุทยานแห่งชาติเท่านั้น เขตนี้แบ่งไว้เพื่อรักษาสภาพทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเปราะบางง่ายต่อการถูกทำลาย หรือเป็นเขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่หายาก ดังนั้น เขตนี้จึงต้องกำหนดมาตรฐานในการดูแลรักษาไว้อย่างเข้มงวด เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่รอดพ้นจากการถูกทำลายโดยมนุษย์ กิจกรรมของเขตนี้จะต้องดำเนินการได้ต้องเป็นกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยจำกัดสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การเข้าไปในเขตนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เขตหวงห้ามในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ได้แก่ บริเวณที่มีพันธุ์ไม้สักหนาแน่นเป็นดงสักงาม และบริเวณน้ำแม่ปุงซึ่งมีนกยูงอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก

การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในฐานะบทบาทผู้อนุรักษ์ด้วยการปลูกป่าเสริม การปล่อยป่าสัมปทานฟื้นคืนสภาพความอุดมสมบูรณ์ การร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมปลูกข้าวโพดเพื่อเป็นอาหารนกยูง การร่วมลาดตระเวนและร่วมสอดส่องภัยคุกคามป่า การร่วมจัดการไฟป่ากับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ ทั้งการปฏิบัติกรก่อนเกิดไฟป่า การปฏิบัติกรเมื่อเกิดไฟป่า และการปฏิบัติกรหลังเกิดไฟป่า

5) เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ (Recovery zone) และ แนวกันชน (Buffer zone)
เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติเป็นบริเวณที่สภาพป่าถูกบุกรุกทำลาย แต่ยังคงสภาพธรรมชาติไว้ สามารถ

ฟื้นฟูให้กลับสู่สภาพเดิมได้ โดยการปลูกสร้างสวนป่าในบริเวณพื้นที่นั้น เขตนี้แบ่งเพื่อฟื้นฟูสภาพธรรมชาติที่ถูกทำลายจนเสื่อมโทรมไปจากเดิม ด้วยสาเหตุการบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อนำที่ดินมาทำการเกษตร หรือสาเหตุจากการนำสัตว์เลี้ยงมาเลี้ยงในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมจนทำให้ระบบนิเวศบริเวณนั้นเสียไป ส่วน**แนวกันชน** เป็นพื้นที่บริเวณรอบอุทยานแห่งชาติในรัศมี 3 กิโลเมตร เช่น บริเวณรอยต่อระหว่างชุมชนกับเขตอุทยานแห่งชาติ บริเวณที่รอบนอกเขตอุทยานแห่งชาติ แต่ส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของระบบนิเวศภายในอุทยานแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติจึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมด้านชุมชน และการนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อป้องกันแก้ไขกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่อุทยานแห่งชาติ แนวกันชนของอุทยานแห่งชาติแม่ยมคือชุมชนที่อาศัยอยู่เขตรอยต่อหรือต่อเนื่องกับแนวเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น

ชุมชนตำบลสะเอียบในนามกลุ่มราษฎรรักษาร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบดำเนินการชักชวน โน้มน้าว ขอความร่วมมือ สร้างแรงจูงใจแก่ชุมชนที่มีส่วนการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า ขยายพื้นที่ทำกิน และชุมชนที่อาศัยในแนวกันชนดังกล่าวให้มีบทบาทการอนุรักษ์ป่าแม่ยม การมีส่วนร่วมในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวแก่ป่าแม่ยม การปลูกป่าเสริม การปลูกต้นไม้ยืนต้นในพื้นที่ไร่สวน นา การลดพื้นที่เขาหัวโล้นหรือการไร่แบบคุกคามป่า ตลอดจนการใช้กฎระเบียบของชุมชนตำบลสะเอียบเป็นกติกาการอยู่ร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

6) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use zone) เป็นเขตที่ครอบคลุมพื้นที่ที่มีกิจกรรมของประชาชนหรือของทางราชการเกิดขึ้น ก่อนการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ โดยกิจกรรมเหล่านั้นอาจขัดแย้งต่อการจัดการอุทยานแห่งชาติ หรือเป็นเขตพื้นที่ที่ส่วนราชการขอใช้ประโยชน์หรือขอเพิกถอนออกจากเขตอุทยานแห่งชาติ โดยกิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ และอยู่ระหว่างดำเนินการการกันออกจากเขตอุทยานแห่งชาติ การกำหนดเขตกิจกรรมพิเศษนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติ และป้องกันมิให้เกิดการขยายบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มอันเป็นผลเสียหายแก่อุทยานแห่งชาติต่อไป ทั้งนี้ เขตกิจกรรมพิเศษมีความสำคัญต่อความมั่นคงของชุมชนที่อยู่มาก่อนประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ หรือที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้จำเป็นต้องให้มี เพื่อควบคุมมิให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ เช่น การตั้งถิ่นฐานของประชาชนที่อยู่ก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ พื้นที่ปัญหาหรือการตรวจสอบและพิสูจน์เอกสารสิทธิ์ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในเขตกิจกรรมพิเศษ ประกอบด้วย 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในนโยบายการจัดการป่าของรัฐบาลตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 และ 2) การมีส่วนร่วมการจัดการเขตกิจกรรมพิเศษโดยการริเริ่มของชุมชนด้วยรูปแบบเอนดชุมชน ดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมในนโยบายการจัดการป่าของรัฐบาลตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 เป็นมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับมาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ โดยใช้แนวทางด้านการจัดการที่ดินและป่าไม้ และด้านการป้องกันปัญหาในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยมีแนวทางปฏิบัติ 8 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจตรวจสอบขอบเขตพื้นที่ป่า โดยตรวจสอบสภาพป่าและการใช้ที่ดินป่าไม้ เพื่อให้ได้จำนวนเนื้อที่ป่า การใช้ที่ดินป่าไม้ และสภาพป่าที่เหลืออยู่ สำรวจ

การถือครองพื้นที่ป่าไม้เพื่อให้ได้ข้อมูลจำนวนการใช้ที่ดิน ผู้ใช้ประโยชน์หรือผู้ครอบครองที่ดิน การสำรวจพื้นที่ที่ถูกครอบครอง และขึ้นทะเบียนบุคคลผู้ครอบครอง รวมถึงการสำรวจลักษณะสภาพพื้นที่และตำแหน่งที่ตั้งของที่ดินที่ครอบครอง เช่น นาข้าว ไร่ สวน พื้นที่ปศุสัตว์ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 สรุปผลข้อมูลการสำรวจนำมาพิจารณาประเมินภาพรวม การชี้ปัญหา และกำหนดสิ่งที่ต้องดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบสภาพการใช้ที่ดินและพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ทำกินจากภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหารเป็นหลักฐานหลัก หรือการใช้ภาพถ่ายทางดาวเทียม ตรวจสอบร่องรอยการทำประโยชน์อย่างต่อเนื่องของชุมชนว่ามีมาก่อนประกาศเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายหรืออุทยานแห่งชาติ รวมทั้งการตรวจสอบร่วมกับหลักฐานอื่นประกอบ แล้วถ่ายทอดขอบเขตอ้างอิงลงในพื้นที่ภูมิประเทศจริง

ขั้นตอนที่ 4 สำรวจและวางแผนเพื่อกำหนดความเหมาะสมการใช้พื้นที่ป่า โดยพิจารณาผลการตรวจสอบร่องรอยการทำประโยชน์ประกอบพยานหลักฐานอื่นในพื้นที่เป้าหมาย พิจารณาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่นั้น ๆ ว่าล่อแหลมคุกคามต่อระบบนิเวศหรือไม่ ซึ่งในพื้นที่ตำบลสะเอียบเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเกณฑ์ผืนผืนหรืออนุญาตให้มีการใช้ที่ดินในบริเวณเดิมได้ แต่ต้องวางแผนกำหนดมาตรการการอนุรักษ์ป่าหรือป้องกันปัญหาการคุกคามป่า เช่น การจัดทำขอบเขตที่อยู่อาศัยและ/หรือทำกินให้ชัดเจน ห้ามขยายพื้นที่เพิ่มเติมโดยเด็ดขาด และดำเนินการตามกฎหมายเพื่อให้ประชาชนอยู่อาศัยและ/หรือทำกินตามความจำเป็นเพื่อการครองชีพ เป็นต้น หากประชาชนบุคคลใดทำการบุกรุกพื้นที่ป่าใหม่หรือขยายพื้นที่อยู่อาศัยและ/หรือทำกินเพิ่มเติม หรือสร้างความกระหอบกระเทือนต่อป่า บุคคลนั้นก็จะถูกสั่งให้ออกจากพื้นที่ป่า ถูกทำลาย ไร่ถอน ลงโทษ และ/หรือดำเนินการอื่น ๆ ตามกฎหมายกำหนด

ขั้นตอนที่ 5 ตรวจสอบและรับรองสิทธิการอยู่อาศัยและ/หรือที่ทำกิน ซึ่งพื้นที่ตำบลสะเอียบเป็นพื้นที่ที่อยู่มาก่อนการประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม และหากผู้ใดอาศัยหรือทำกินในพื้นที่ที่ไม่ล่อแหลม คุกคามระบบนิเวศ ภาครัฐจะทำการออกหนังสืออนุญาตสิทธิที่ดินทำกิน หรือ สทก. ให้เพื่อการอยู่อาศัยและ/หรือทำกินต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การจัดทำขอบเขตพื้นที่อนุญาต หรือจัดให้อยู่อาศัย/ทำกิน โดยมีการจัดทำขอบเขตให้เป็นที่ทราบกันอย่างชัดเจนโดยทั่วกัน เพื่อป้องกันการขยายพื้นที่ หรือรุกล้ำเข้าไปในพื้นที่ป่า

ขั้นตอนที่ 7 การใช้ที่ดินในพื้นที่ที่อนุญาตหรือจัดให้ โดยมีการกำหนดเงื่อนไขการใช้ที่ดินเพื่อลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการห้ามขยายพื้นที่รุกล้ำเข้าไปในเขตอนุรักษ์

ขั้นตอนที่ 8 การพิจารณาจัดทำแผนปฏิบัติการต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนโครงการแล้วแต่กรณี เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต การส่งเสริมอาชีพ การสนับสนุนด้านสาธารณสุข เป็นต้น

มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองป้องกันพื้นที่ป่าไม้ของประเทศ โดยพิจารณาผลดีในด้านการคงพื้นที่ป่าของประเทศได้ต่อไป และมีผลต่อเนื่องในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ นอกจากนี้ การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าไม้มีมาตรการและแนวทาง

ที่ชัดเจนในรูปแบบเดียวกัน ไม่เลือกปฏิบัติ สามารถให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนทุกพื้นที่โดยเท่าเทียมกันและมีแนวทางดำเนินการที่ถูกต้องตามกฎหมาย ตลอดทั้งสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ที่เห็นคุณค่าและความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าไม้ มีความมั่นใจและให้ความร่วมมือกับภาครัฐ ขณะเดียวกันการบริหารจัดการที่ดินและป่าไม้ในระดับพื้นที่ที่มีความชัดเจนและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่งเสริมการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชน (กรมป่าไม้, 2541)

ทั้งนี้ การดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อุทยานแห่งชาติร่วมมือกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน ซึ่งชุมชนตำบลสะเอียบได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนที่ 1 การสำรวจตรวจสอบขอบเขตพื้นที่ป่า และ ขั้นตอนที่ 4 การสำรวจและวางแผนเพื่อกำหนดความเหมาะสมการใช้พื้นที่ป่า กล่าวคือ

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจตรวจสอบขอบเขตพื้นที่ป่า ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน อาชีพของชุมชน การเข้าครอบครองที่อยู่อาศัยและทำกิน ร่วมสำรวจและให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพื้นที่ป่าทางกายภาพและชีวภาพ ซึ่งตำแหน่งที่ตั้งที่ทำกิน สวน ไร่ นา พื้นที่เลี้ยงสัตว์ และขึ้นทะเบียนผู้ครอบครองพื้นที่อยู่อาศัยและ/หรือทำกินในพื้นที่ป่าแม่ยม

ขั้นตอนที่ 4 การสำรวจและวางแผนเพื่อกำหนดความเหมาะสมการใช้พื้นที่ป่า ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมให้ข้อมูลร่องรอยการทำประโยชน์ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่สภาพป่า ระบบนิเวศ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า ระบบนิเวศของป่า การป้องกันและปัญหาการคุกคามป่าแม่ยม รวมทั้งมีส่วนร่วมปรึกษาหารือและให้ข้อเสนอแนะ ในการวางแผนกำหนดมาตรการการอนุรักษ์ป่าหรือการป้องกันการคุกคามป่า ร่วมกำหนดเงื่อนไขการใช้พื้นที่ป่ากับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ โดยเสนอการปรับใช้กฎระเบียบชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยมและข้อกำหนดของโฉนดชุมชน โดยเฉพาะเงื่อนไขการห้ามขยายที่ทำกินหรือการรุกป่า

(2) การมีส่วนร่วมการจัดการเขตกิจกรรมพิเศษโดยการริเริ่มของชุมชนด้วยรูปแบบโฉนดชุมชน การจัดทำโฉนดชุมชนของตำบลสะเอียบเป็นการริเริ่มโดยชุมชน และการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ โดยมีฐานคิดจากสิทธิชุมชนที่ว่าชุมชนอยู่อาศัยในพื้นที่ป่ามาก่อนที่จะมีการประกาศอุทยานแห่งชาติแม่ยม ชุมชนจึงมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ทั้งในแง่สิทธิอยู่อาศัย สิทธิทำกิน และสิทธิการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การจัดทำโฉนดชุมชนตำบลสะเอียบมีเป้าหมายเพื่อพิสูจน์สิทธิในการอาศัยอยู่กับป่าของชุมชนกับการป้องกันการบุกรุกป่าเพิ่มเติม โดยกำหนดเงื่อนไขการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนด้วยข้อตกลงไม่บุกรุกหรือขยายพื้นที่เพิ่มเติม กระบวนการจัดทำโฉนดชุมชนประกอบด้วย การมีส่วนร่วม 3 ฝ่าย ได้แก่ ชุมชน (คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดิน) องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ และอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยที่ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้ตั้งแต่ระดับการแลกเปลี่ยนข้อมูล การปรึกษาหารือและให้ข้อเสนอ การมีบทบาทเป็นผู้เกี่ยวข้อง และการร่วมตัดสินใจใน

กระบวนการจัดทำโฉนดชุมชน หรือชื่อเรียกทางการก็คือ “การจัดทำการกันเขตแนวที่ดินทำกินออกจากพื้นที่ป่า” (องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ, 2561)

ขั้นตอนที่ 1 การประชุมชี้แจงและทำข้อตกลงเบื้องต้นของการจัดทำโฉนดชุมชนหรือการจัดทำการกันเขตแนวที่ดินทำกินออกจากพื้นที่ป่า เพื่อมิให้รุกล้ำพื้นที่ป่าเพิ่มเติม โดยประชุมชี้แจงกับผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสมาชิกชุมชนที่มีดินทำกินในพื้นที่ป่าแม่ยม

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจพื้นที่ทำกินของสมาชิกชุมชนที่มีพื้นที่ติดกับเขตป่า โดยการนำระบบ GPS มาใช้จับพิกัดที่ตั้งของพื้นที่ทำกิน และจัดเก็บบันทึกข้อมูลที่ได้ทำการจับพิกัดแล้ว และกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินของสมาชิกชุมชน โดยดำเนินการร่วมกันระหว่างเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดิน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

ขั้นตอนที่ 3 การเดินสำรวจพื้นที่ทำกินของสมาชิกชุมชนที่มีพื้นที่ติดต่อกัน ดำเนินการสำรวจชื่อเจ้าของหรือผู้ครอบครอง ลักษณะพื้นที่ทำกิน โดยนำ GPS มาใช้จับพิกัดและสำรวจความยาวแต่ละด้านของพื้นที่ จัดเก็บบันทึกข้อมูลที่ได้ทำการจับพิกัดและความยาวของพื้นที่ลงสมุดบันทึก โดยดำเนินการร่วมกันระหว่างเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดิน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการร่างรูปแบบพื้นที่ที่ได้ดำเนินการจับพิกัดลงกระดาษ ลงแผนที่ตามพิกัดและความยาวของพื้นที่ที่ได้ดำเนินการสำรวจ โดยเป็นแผนที่รวมของโฉนดชุมชนกับพื้นที่ป่า ขั้นตอนนี้ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบเป็นผู้รับผิดชอบ โดยการขอคำปรึกษาหารือร่วมกับเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดิน คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินการลงรูปแบบที่แต่ละแปลงเพื่อดำเนินการจัดทำโฉนดชุมชน แสดงเขตพื้นที่ทำกินของสมาชิกชุมชนผู้ครอบครองที่ดิน โดยมีรายละเอียดของพิกัด GPS ชื่อเจ้าของที่ดิน จำนวนเนื้อที่และรูปแบบที่ดิน โดยมีการลงชื่อนายกององค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะประธานศูนย์องค์กรชุมชนตำบลสะเอียบ เป็นผู้รับรองสิทธิของสมาชิกชุมชน

ขั้นตอนที่ 6 ดำเนินการประชุมรับทราบสิทธิของชุมชนในโฉนดชุมชนและข้อตกลงหรือแนวทางปฏิบัติร่วมกันต่อการใช้พื้นที่ป่าอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการรับทราบสิทธิและแนวปฏิบัติของผู้ครอบครองที่ดิน เช่น บทลงโทษในกรณีการรุกล้ำพื้นที่ป่าเพิ่มเติม โดยการยึดคืนพื้นที่และ/หรือปรับเป็นเงิน ห้ามซื้อขายที่ดิน การตกทอดเป็นมรดกของครอบครัว เป็นต้น

ทั้งนี้ โฉนดชุมชนถือว่ามีใช้เอกสารราชการ แต่เป็นเอกสารแสดงสิทธิ และรับรองสิทธิให้กับชุมชนสำหรับความมั่นคงในการประกอบอาชีพเพื่อครองชีพ

3. การจัดการผู้มาเยือนอุทยาน

3.1 การจัดการนักท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในการจัดการนักท่องเที่ยวในเขตบริการและเขตที่กำหนดไว้เพื่อการพักผ่อนในส่วนที่ดำเนินการโดยอุทยานแห่งชาติแม่ยมไม่มากนัก แต่มีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวในส่วนที่ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง โดยดำเนินการในนามกลุ่มการท่องเที่ยว

เชิงนิเวศ ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของผู้นำชุมชนบ้านดอนชัยสักทอง จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮม สเตย์ โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากเครือข่ายของคณะกรรมการคัดค้านการสร้างเขื่อนท่าบละเอียบ นักศึกษาชาวไทยและต่างชาติ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นการพักอาศัยกับชาวบ้านในชุมชน กิจกรรมท่องเที่ยวแก่น้ำยมจากจุดผาอิงไปจนถึงแก่งเสือเต้น และการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลสะเอียบมีการประสานขออนุญาตจากอุทยานแห่งชาติแม่ยม และได้รับการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวจากอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยการอำนวยความสะดวกด้านเครื่องมืออุปกรณ์การท่องเที่ยวท่องเที่ยว และ การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวนี้มักจัดในปลายปีหรือฤดูหนาว ช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคม นอกจากนี้ ในอนาคตกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านดอนชัยสักทองยังมีแผนจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชน การเดินชมหมู่บ้าน และสถานสักการะบูชาผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน การจัดสินค้าชุมชนและของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

3.2 การจัดการผู้มาศึกษาพื้นที่ป่าแม่ยม

ชุมชนตำบลสะเอียบมีบทบาทอย่างมากในการมีส่วนร่วมจัดการผู้มาเยือนในลักษณะการศึกษาหาความรู้และการวิจัย โดยผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนทำหน้าที่เปรียบเสมือนเจ้าบ้านต้อนรับผู้มาเยือนกลุ่มต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ไม่ว่าจะเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไทยและต่างประเทศ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการ เครือข่ายองค์กรภาคประชาชนทั้งชาวไทย กลุ่มชาติพันธุ์อื่นหรือชาวต่างประเทศ สื่อมวลชน องค์กรต่างประเทศ เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ให้ความรู้แก่ผู้มาเยือนในประเด็นด้านบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าแม่ยม ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ การอาศัยอยู่ร่วมกันของคนกับป่า พิธีกรรมความเชื่อของชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้และแม่น้ำ การบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ การต่อสู้คัดค้านการสร้างเขื่อนในพื้นที่ป่าแม่ยมของชาวสะเอียบ ตลอดทั้งการศึกษาธรรมชาติเส้นทางผาอิง-ดงสักงาม เดินชมและร่วมบวชป่าหรือบวชต้นไม้ในป่าแม่ยม เป็นต้น

4. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

ชุมชนตำบลสะเอียบมีการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน โดยจำแนกเป็นเครือข่ายไม่ทางการ/กึ่งทางการ และเครือข่ายทางการ ดังนี้

4.1 เครือข่ายไม่ทางการ/กึ่งทางการ เป็นเครือข่ายอนุรักษ์ป่าแม่ยมที่มีกลุ่มราษฎรรักษป่าเป็นศูนย์กลางเครือข่ายและมีการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าแม่ยมร่วมกับเครือข่าย เช่น การปลูกป่า บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การศึกษาธรรมชาติป่าแม่ยม เป็นต้น เครือข่ายนี้มีการรวมตัวอย่างหลวม ๆ ตามกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สมาชิกเครือข่ายมีทั้งกลุ่มหรือองค์กรภาคประชาชน พระ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา สื่อมวลชน หน่วยงานราชการ เป็นต้น แบ่งออกเป็น 1) เครือข่ายความร่วมมือจากภาคภายในพื้นที่ตำบลสะเอียบ ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม เจ้าอาวาสและพระวัดดอนชัย ครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านดอนชัย ชุมชนอาช้านแม่พร้าวและชุมชนใกล้เคียง ตำรวจในสถานีตำรวจตำบลสะเอียบ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสะเอียบ เป็นต้น และ 2) เครือข่ายความร่วมมือจากภาคภายนอกพื้นที่ชุมชนตำบลสะเอียบ ได้แก่ กลุ่ม/เครือข่าย

ประชาชนด้านการอนุรักษ์หรือผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ด้านสิ่งแวดล้อม นักวิชาการ นักศึกษา สื่อมวลชน สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่ ราชการส่วนอำเภอสอง ราชการส่วนจังหวัดแพร่ ตลอดจนเครือข่ายต่างประเทศ เป็นต้น

4.2 เครือข่ายทางการของอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยชาวบ้านในชุมชนตำบลสะเอียบ สมัครเข้าร่วมเป็นเครือข่ายพิทักษ์ป่าแม่ยมด้วยการเป็นอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ (อส.อช.) หรือ National Parks Volunteer โดยที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนทุกภาคส่วนเพื่อการจัดการอุทยานแห่งชาติให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยให้อุทยานแห่งชาติทั่วประเทศรับสมัครจัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ แห่งละ 100 คน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนตำบลสะเอียบได้เข้าร่วมสมัครเป็นอาสาสมัครดังกล่าว โดยมีผู้นำชุมชนแบบทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์และประสานงานระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม ส่วนชาวบ้านที่เป็นอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่ยมมีหน้าที่ในด้านการสนับสนุนภารกิจด้านการอนุรักษ์ สงวน ค้ำครองและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนทำหน้าที่เฝ้าระวังภัยคุกคามที่เกิดแก่ป่าแม่ยม และคอยรายงานสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติแม่ยมไปยังหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่ยมหรือที่ทำการอุทยานแห่งชาติแม่ยม (สำนักอุทยานแห่งชาติ, 2560; ก้องไมตรี เทศสูงเนิน, 2561; แต่ง อินทา, 2561; ประสิทธิ์พร กาพอ่อนศรี, 2561; สมมิตร เสาวระ, 2561)

แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

1. การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้มีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้มีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม ถือเป็นความก้าวหน้านโยบายการจัดการพื้นที่คุ้มครองด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบกลไก “คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยม” ซึ่งกลไกดังกล่าวนี้มีภาพสะท้อนปัญหาและแนวทางการพัฒนาสำหรับอนาคต ดังนี้

1.1 ด้านการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

1) ด้านกระบวนการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในกระบวนการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยมมีความก้าวหน้าจากเดิมในอดีตเป็นอย่างมาก เนื่องจากตัวแทนชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตัดสินใจแบบทางการร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและภาคีการพัฒนาอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบในคณะกรรมการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยมยังมีจุดอ่อนที่ควรพัฒนาสำหรับอนาคต ดังนี้

(1) การทำความเข้าใจภาพรวมของนโยบายการจัดการอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากอุทยานแห่งชาติเป็นพื้นที่คุ้มครองที่อยู่ภายใต้กติกาสากลและนโยบายส่วนกลาง แต่กรรมการบางส่วนยังขาดความเข้าใจในภาพรวมของนโยบาย โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของนโยบายในแต่ละระดับว่ามีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันและมีทิศทางร่วมกันอย่างไร ดังนั้น จึงควรมีการสร้าง ความเข้าใจร่วมกันของคณะกรรมการดังกล่าวเกี่ยวกับภาพรวมของนโยบายการจัดการอุทยานแห่งชาติ ในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง 1) กติกาสากล โดยเฉพาะข้อกำหนดของสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือ IUCN และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Diversity: CBD) 2) นโยบายการจัดการอุทยานแห่งชาติจากภาครัฐ ส่วนกลาง ทั้งนโยบายของรัฐบาล นโยบายของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นโยบายของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และ 3) นโยบาย แผน หรือทิศทางการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

(2) การจัดความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกันระหว่างนโยบายการจัดการอุทยานแห่งชาติ (ตามข้อ (1)) กับบริบทของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 กับพระราชอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจร่วมกันคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยม เพื่อเข้าใจเงื่อนไขหรือกติกาการจัดการอุทยานแห่งชาติ และเพื่อประสิทธิภาพและคุณภาพในการตัดสินใจกำหนดทิศทางวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยมร่วมกัน

(3) การปรับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยม คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยמדังกล่าว ได้รับการตั้งข้อสังเกตจากผู้นำชุมชนตำบลสะเอียบว่า แม้มีตัวแทนชุมชนคือกำนันและเจ้าอาวาสวัดดอนชัยและเครือข่ายพันธมิตรของชุมชนตำบลสะเอียบได้เข้าไปเป็นกรรมการแล้วก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของคณะกรรมการพบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้มีตำแหน่งทางการจากหน่วยงานภาครัฐ โดยไม่มีตัวแทนชุมชนตำบลสะเอียบที่เป็นผู้นำชุมชนแบบไม่มีตำแหน่งทางการ จึงควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนที่ไม่มีตำแหน่งทางการเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติด้วย โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านป่าไม้ สัตว์ป่า สมุนไพร แม่น้ำ ระบบนิเวศป่าไม้ ระบบนิเวศแม่น้ำ เป็นต้น หากมีการส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้าไปร่วมเป็นกรรมการแล้ว ก็จะสามารถใช้ความรู้ภูมิปัญญาในการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และนำไปสู่การจัดการป่าแม่ยมที่ยั่งยืนมากขึ้น

2) ด้านการกำหนดเนื้อหาการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

(1) การทบทวนนโยบาย

การวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยมควรมีการทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) กติกาสากล ได้แก่ แนวทางการจัดการพื้นที่คุ้มครองของสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 1992 2) นโยบายและกฎหมายส่วนกลาง ได้แก่ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) นโยบายรัฐบาล

นโยบาย นโยบายของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นโยบายของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช รัฐธรรมนูญ ฯ พ.ศ. 2560 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และ 3) กติกาของชุมชน ด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยม เช่น กฎชุมชนตำบลสะเอียบในการอนุรักษ์ป่าแม่ยม วิถีวัฒนธรรม หรือ แบบแผนปฏิบัติของชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าแม่ยม เป็นต้น

(2) การทบทวนบริบทพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ควรทำการทบทวนบริบทของพื้นที่ในประเด็น 1) ศักยภาพของพื้นที่ป่าแม่ยมด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน และ 2) ภัยคุกคามป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม เช่น ขบวนการมอดไม้ การรุกกล้าขยายพื้นที่ทำกิน และความเสี่ยงจากโครงการพัฒนาของภาครัฐส่วนกลาง เป็นต้น

(3) การระบุความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผน ควรมีการจัดลำดับความสำคัญของการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยพิจารณาจากประเด็นการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพของอุทยานแห่งชาติแม่ยม ความจำเป็นเร่งด่วนของการจัดการ และความสอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือบริบทพื้นที่

(4) การร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ คุณค่า และทางเลือกการตัดสินใจ เป็นการกำหนดวิสัยทัศน์การวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยมร่วมกันของคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยม การมองเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ป่าแม่ยมและความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณค่าของการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายต่อการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน และการพิจารณาทางเลือกตัดสินใจต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยเปิดโอกาสให้กรรมกรมีส่วนร่วมนำเสนอทางเลือกหรือแนวทางการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม เป็นทางเลือกการตัดสินใจที่มาจากมุมมองต่าง ๆ เพื่อให้เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของคณะกรรมการที่จะนำไปสู่ประสิทธิภาพของการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม และการสร้างความยั่งยืนแก่ป่าแม่ยมมากที่สุด

1.2 ด้านการดำเนินงานการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

ควรมีแนวทางดำเนินงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและสนับสนุนบทบาทของชุมชนต่อการจัดการป่าแม่ยมให้มากขึ้นในประเด็นดังนี้

1) การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนเพื่อการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน ตลอดจนกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลสะเอียบโดยไม่สร้างผลกระทบในเชิงคุกคามป่าแม่ยม

2) การสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน โดยเป็นองค์กรทางการ มีโครงสร้าง ระบบ และแนวทางการบริหารจัดการที่ชัดเจน

3) การพิจารณานำกฎระเบียบของชุมชนตำบลสะเอียบมาบรรจุในแผนและมาตรการการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

4) การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์การจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืนแก่ผู้มาเยือนและสาธารณชนทั่วไป

5) การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรม ช่องทางการสื่อสาร และกลไกการประสานความร่วมมือ เพื่อให้ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอ และร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติแม่ยมมากขึ้น

1.3 ด้านการติดตามประเมินผลการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในการติดตามประเมินผลการจัดการอุทยานแห่งชาติยังมีไม่มากนัก โดยที่ผ่านมาเป็นการมีส่วนร่วมระดับการรับทราบข้อมูลผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของอุทยานแห่งชาติแม่ยม ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้กรรมการตัวแทนชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมการติดตามการประเมินผลมากขึ้น ทั้งในการให้ข้อมูลสะท้อนกลับ (feedback) ด้านประสิทธิผลและประสิทธิภาพการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การสะท้อนปัญหาอุปสรรค/จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดของการจัดการอุทยานแห่งชาติ การให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาอุทยานแห่งชาติในอนาคต หรือลักษณะโครงการที่ควรเกิดขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

2. การจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

2.1 เขตบริการและเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้

1) การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การจัดการเขตบริการและเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ส่วนมากเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องการท่องเที่ยวและศึกษาธรรมชาติ ซึ่งควรมีแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยอุทยานแห่งชาติแม่ยมควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและการศึกษาธรรมชาติจากจุดเริ่มต้นการบริการในพื้นที่ชุมชน เช่น การมีเส้นทางท่องเที่ยวเริ่มต้นจากบ้านดอนชัยสักทองและบ้านดอนชัย เป็นต้น ทั้งนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวควรมีการปรับให้เข้ากับวิถีชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สภาพภูมิศาสตร์ของป่าและแม่น้ำยม ตลอดจนควรส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดปีตามปฏิทินกิจกรรมวิถีชุมชน

ตารางที่ 4.2 การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวตามปฏิทิน

มกราคม	<u>กิจกรรม</u> -เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ ชมวิวทิวทัศน์บริเวณม่อนจ๊ะจำบ้านแม่พร้าว และชมภูมิทัศน์อ่างเก็บน้ำน้ำรินบ้านดอนชัย หรือเดินทางไปจุดชมวิวะเลหมอก และดงสักงาม -พิธีปีใหม่ลูกช้างของชาวอาข่าบ้านแม่พร้าว <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> หน่อไม้ เห็ดนานาชนิด
กุมภาพันธ์	<u>กิจกรรม</u> -เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ ชมวิวทิวทัศน์บริเวณม่อนจ๊ะจำบ้านแม่พร้าว ล่องแก่งแม่น้ำยม <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> ผักหวาน ไช้ผดแดง จักจั่นป่า
มีนาคม	<u>กิจกรรม</u> - เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ ชมวิวทิวทัศน์บริเวณม่อนจ๊ะจำบ้านแม่พร้าว ล่องแก่งแม่น้ำยม <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> ผักหวาน ไช้ผดแดง จักจั่นป่า

เมษายน	<u>กิจกรรม</u> -เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ ชมวิวทิวทัศน์บริเวณม่อนจ๊ะจำบ้านแม่พร้าว ล่องแก่งแม่น้ำยม -พิธีสืบชะตาบ้านชะตาเมืองของชาวสะเยียบ -พิธีปลุกประตูปูบ้านและงานวันเด็กของชาวอาข่าบ้านแม่พร้าว <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> ผักหวาน ไช้ผดแดง จักจั่นป่า
พฤษภาคม	<u>กิจกรรม</u> เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> ผักพ้อคำตี้เมีย ผักอีรอก ผักมันหมู ผักมันไก่ หน่อไม้ เห็ดน่านาชนิด
มิถุนายน	<u>กิจกรรม</u> -เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ -ประเพณีเลี้ยงผีเมืองของชาวสะเยียบ <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> ผักพ้อคำตี้เมีย ผักอีรอก ผักมันหมู ผักมันไก่ หน่อไม้ เห็ดน่านาชนิด
กรกฎาคม	<u>กิจกรรม</u> เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> ผักพ้อคำตี้เมีย ผักอีรอก ผักมันหมู ผักมันไก่ หน่อไม้ เห็ดน่านาชนิด
สิงหาคม	<u>กิจกรรม</u> เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ ชมดงสักงามผลิดอกบานเหลืองอร่าม <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> ผักพ้อคำตี้เมีย ผักอีรอก ผักมันหมู ผักมันไก่ หน่อไม้ เห็ดน่านาชนิด
กันยายน	<u>กิจกรรม</u> -เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ ชมดงสักงามดอกบานสะพรั่งเหลืองอร่าม -พิธีไล่ชิงช้าของชาวอาข่าบ้านแม่พร้าว <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> หน่อไม้ เห็ดน่านาชนิด
ตุลาคม	<u>กิจกรรม</u> เดินป่าศึกษาธรรมชาติ การบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ ชมดงสักงามดอกบานต้นฤดูหนาว <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> หน่อไม้ เห็ดน่านาชนิด
พฤศจิกายน	<u>กิจกรรม</u> -เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ ชมวิวทิวทัศน์บริเวณม่อนจ๊ะจำบ้านแม่พร้าว และชมภูมิทัศน์อ่างเก็บน้ำ น้ำรินบ้านดอนชัย หรือเดินทางไปจุดชมทะเลหมอก และดงสักงาม -พิธีกินข้าวใหม่ของชาวอาข่าบ้านแม่พร้าว -ประเพณียี่เป็ง <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> หน่อไม้ เห็ดน่านาชนิด
ธันวาคม	<u>กิจกรรม</u> -เดินศึกษาป่าสักธรรมชาติ ชมวิวทิวทัศน์บริเวณม่อนจ๊ะจำบ้านแม่พร้าว และชมภูมิทัศน์อ่างเก็บน้ำ บ้านดอนชัย หรือเดินทางไปจุดชมทะเลหมอก และดงสักงาม -พิธีปีใหม่มูลูข่างของชาวอาข่าบ้านแม่พร้าว <u>กินอาหารวิถีชุมชน</u> หน่อไม้ เห็ดน่านาชนิด-

ที่มา: ประมวลจากการสังเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม

2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเสนอของผู้นำชุมชนตำบลสะเอียบ มีจำนวน 3 เส้นทาง ดังนี้

เส้นทางท่องเที่ยว 1 ศึกษาธรรมชาติเส้นทางบ้านดอนชัยสักทอง-บ้านดอนชัยจนถึงบ้านแม่พร้าว เชื่อมต่อเส้นทางท่องเที่ยวไปยังน้ำตกธารสวรรค์ อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง ชมพิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา (ในฤดูปลายฝนต้นหนาวเพิ่มเส้นทางชมดงสักงาม)

เส้นทางท่องเที่ยว 2 ศึกษาธรรมชาติเส้นทางบ้านดอนชัยสักทอง-บ้านดอนชัยจนถึงบ้านแม่พร้าว เชื่อมต่อเส้นทางท่องเที่ยวไปยังหล่มดั่ง-บ่อน้ำร้อน และแก่งเสือเต้น ที่ทำอุทยานแห่งชาติแม่ยม (ในฤดูหนาวเพิ่มเส้นทางชมเส้นทางไปจุดชมวิวยะเลหมอก และดงสักงาม)

เส้นทางท่องเที่ยว 3 ล่องแก่งแม่น้ำยม โดยเริ่มต้นลงแพที่จุดผาอิง แวะชมถ้ำ และล่องแพไปจนถึงจุดแก่งเสือเต้น ที่ทำอุทยานแห่งชาติแม่ยม

การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าว นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับบริการกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ชุมชนตำบลสะเอียบยังมีแนวทางส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก แก่ นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสินค้าพื้นเมืองของชุมชนและชนเผ่าอาข่าบ้าน สินค้าพื้นเมืองของแพะและภาคเหนือ โดยการจัดให้มีจุดบริการหรือร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกในชุมชน ตลอดจนการบริการร้านอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว

ทั้งนี้ อุทยานแห่งชาติแม่ยมควรมีบทบาทหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนตำบลสะเอียบ ด้วยการสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์เกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย

2.2 เขตสงวนสภาพธรรมชาติและเขตหวงห้าม

การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบ โดยเฉพาะกลุ่มราษฎรรักษ่าแม่ยมจากบ้านดอนชัย ดอนชัยสักทอง ดอนแก้ว และแม่ตัน ในการจัดการความยั่งยืนแก่ป่าแม่ยมซึ่งดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ได้รับการยอมรับจากอุทยานแห่งชาติแม่ยมและสังคมสาธารณะในวงกว้าง ว่าเป็นชุมชนต้นแบบที่มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ป่าแม่ยม โดยเฉพาะป่าสัก บทบาทของของชุมชนตำบลสะเอียบยังได้รับการรับรองเชิงประจักษ์จากรางวัลชุมชนช่วยเหลืองานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดีเด่น ประจำปี 2560 อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบดังกล่าวควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนมากขึ้น ดังเช่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมตัดสินใจกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม การส่งเสริมหรือปรับใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการป่าแม่ยม การศึกษาและถอดบทเรียนการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของชุมชนตำบลสะเอียบ และการเผยแพร่บทบาทของชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยมสู่สถานศึกษา หรือสังคมทั่วไป เป็นต้น

2.3 เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติและเขตแนวกันชน

อุทยานแห่งชาติแม่ยมควรร่วมมือกับกลุ่มราษฎรรักษ่าแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อปรีชาหรือเกี่ยวกับแนวทางการจัดการและมาตรการส่งเสริมชุมชนที่อาศัยในพื้นที่โดยรอบหรือเขตต่อเนื่องกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม ที่มีส่วนในการบุกรุกทำลายป่า การขยายพื้นที่

ทำกิน และการปศุสัตว์ ในเขตพื้นที่พสุสภาพธรรมชาติและเขตแนวกันชน ให้หันมาให้ความร่วมมือและมีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าแม่ยมให้มากขึ้น

2.4 เขตกิจกรรมพิเศษ

ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมในนโยบายการจัดการป่าของรัฐบาล ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 และมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำแผนชุมชน แต่การรับรองสิทธิชุมชนในการอยู่อาศัยและทำกินในเขตกิจกรรมพิเศษ เป็นอำนาจตัดสินใจของภาครัฐ ส่วนกลาง คือ รัฐบาล และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ภาครัฐส่วนกลาง จึงควรมีการตัดสินใจโดยใช้หลักความยุติธรรมทางสังคมและความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม การแสดงความชัดเจนในการรับรองสิทธิชุมชน และการกำหนดแนวทางและมาตรการการใช้สิทธิชุมชนในเขตกิจกรรมพิเศษของอุทยานแห่งชาติที่ชัดเจนและป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

3. การจัดการผู้มาเยือนอุทยาน

ชุมชนตำบลสะเอียบควรปรึกษาร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติตนหรือมาตรการสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการจัดการรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม โดยคำนึงถึงหลักการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน กล่าวคือ

1) แนวทางปฏิบัติตนหรือมาตรการสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อป้องกันและลดผลกระทบหรือภัยคุกคามที่จะเกิดแก่ทรัพยากรป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพของป่าแม่ยม โดยเน้นการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อธรรมชาติ และการท่องเที่ยวอย่างเคารพธรรมชาติ มาตรการที่ควรนำมาใช้ เช่น การไม่ส่งเสียงดังรบกวนสัตว์ป่าและสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในป่า การไม่ทิ้งขยะ การไม่รุกรานเข้าไปในเขตไม่อนุญาต การเหยียบย่ำสิ่งมีชีวิตในป่าให้น้อยที่สุด การกำหนดบทลงโทษกรณีฝ่าฝืนที่ชัดเจน การเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์แนวปฏิบัติตนสำหรับนักท่องเที่ยวให้เห็นอย่างชัดเจน และทั่วถึง เป็นต้น

2) การจัดการรายได้หรือการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม เป็นการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรป่าแม่ยมให้ทั่วถึงและยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะชุมชนที่มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ รวมถึงการจัดการรายได้ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชน ทั้งนี้ การจัดการรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวควรจัดทำใน “รูปแบบกองทุนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่าแม่ยม” โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุน ฯ ที่มาจากตัวแทนชุมชน อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ กองทุนดังกล่าวควรจัดสรรรายได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) การจัดสรรรายได้สำหรับคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนและคณะทำงานผู้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 2) การจัดสรรรายได้สำหรับเจ้าของที่พักอาศัยซึ่งให้บริการนักท่องเที่ยว และ 3) การจัดสรรรายได้เข้ากองกลางของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ป่าแม่ยม และการพัฒนาชุมชน

ทั้งนี้ การจัดการผู้มาเยือนในกิจกรรมการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติแม่ยม ควรมีการส่งเสริมบทบาทอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่ยม และเยาวชนในพื้นที่ ให้เข้ามามีส่วนร่วม

ในการจัดการการท่องเที่ยวมากขึ้น การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสังคมออนไลน์สำหรับการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยว

4. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

4.1 การพัฒนาเครือข่ายไม่ทางการ/กึ่งทางการ

การพัฒนาเครือข่ายไม่ทางการหรือกึ่งทางการควรมีการพัฒนาความร่วมมือจากภาคีภายในพื้นที่ตำบลสะเอียบ โดยขยายความร่วมมือกับ 6 หมู่บ้าน คือ บ้านนาฝาย บ้านป่าเลา บ้านนาหลวง บ้านห้วยโป่ง บ้านท่าวะ และบ้านป่าเลาเหนือ เพื่อร่วมกันจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืนทั้งในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมและพื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยม ส่วนการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือจากภาคีภายนอกพื้นที่ตำบลสะเอียบควรมีการร่วมมือกับชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยมมากขึ้น เช่น ตำบลบ้านมาง ตำบลเตาปูน ตำบลแม่ตึบ เป็นต้น

4.2 การพัฒนาเครือข่ายทางการ

การพัฒนาเครือข่ายทางการควรมีแนวทางการพัฒนา กล่าวคือ 1) การพัฒนากลไกที่มีอยู่แล้ว คือ คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยม ควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนที่มีความรู้ท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมในคณะกรรมการดังกล่าวให้มากขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมตัดสินใจแก่ตัวแทนชุมชนให้มากขึ้น 2) การพัฒนากลไกใหม่ใน 2 รูปแบบ คือ (1) กลไกความร่วมมือระหว่างชุมชนตำบลสะเอียบโดยเฉพาะกลุ่มราษฎรรักษ่าป่าแม่ยมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมที่มีรูปแบบเฉพาะและชัดเจน และ (2) กลไกความร่วมมือระหว่างชุมชนตำบลสะเอียบอุทยานแห่งชาติแม่ยม องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ อุทยานแห่งชาติโดยรอบ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านมาง องค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ตึบ และสถานศึกษาในพื้นที่

ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมใช้แนวทางการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่คุ้มครอง โดยการส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดการป่าร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและภาคีความร่วมมือต่าง ๆ และการใช้แนวทางการจัดการป่าแบบบูรณาการ โดยการบูรณาการตัดสินใจร่วมกันระหว่างตัวแทนหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน (top-down and bottom-up decision making integrated) การบูรณาการตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าแม่ยม (actors integrated) โดยเฉพาะชุมชนตำบลสะเอียบ อุทยานแห่งชาติแม่ยม องค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนวัด (หรือศาสนา/ความเชื่อ) และโรงเรียนในพื้นที่และพื้นที่โดยรอบเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ให้มีบทบาทในการจัดการป่าแม่ยมร่วมกันตลอดทั้งการบูรณาการบทบาทการมีส่วนร่วมของตัวแสดงที่เหมาะสมกับทุกช่วงวัย ทั้งวัยอาวุโส วัยผู้ใหญ่ และวัยเด็กและเยาวชน และการบูรณาการกิจกรรมการจัดการป่าแม่ยม (activity integrated) ร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. เป้าหมายการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรมีเป้าหมายเพื่อสร้างความยั่งยืนของป่าในพื้นที่คุ้มครองโดยการบูรณาการตามกรอบกติกาสากลของสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 นโยบายรัฐบาล และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติแบบบูรณาการ พ.ศ. 2560-2564 แผนแม่บทการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม แบบแผนการจัดการป่าแม่ยมของกลุ่มราษฎรรักษาป่าแม่ยมตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ และความยั่งยืนของป่าแม่ยม

2. รูปแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

รูปแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรพัฒนาในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน โดยองค์ประกอบของเครือข่ายมีดังนี้

2.1 แกนหลักหรือสมาชิกหลักของเครือข่าย ประกอบด้วย ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมหรือกลุ่มราษฎรรักษาป่าแม่ยม อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ มีบทบาทหน้าที่ร่วมกันในการกำหนดทิศทางการจัดการป่าแม่ยม การจัดการศักยภาพและลดภัยคุกคามป่าแม่ยม การกำหนดและจัดกิจกรรมส่งเสริมความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของเครือข่าย การวางแผนจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือคาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะการจัดการพื้นที่ในเขตกิจกรรมพิเศษ ตลอดจนมีบทบาทหน้าที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน

2.2 แกนร่วมหรือสมาชิกร่วมของเครือข่าย ประกอบด้วย ชุมชนที่อาศัยนอกเขตหรือพื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล วัด สำนักสงฆ์ โบสถ์คริสต์ โรงเรียน ตัวแทนหน่วยงานราชการ ทั้งในเขตและนอกเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตัวแทนภาคประชาสังคม และภาคพัฒนาอื่น ๆ ที่มีจุดร่วมในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน มีบทบาทหน้าที่เข้าร่วมและให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย รวมทั้งการร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล แสดงความคิดเห็น คำแนะนำ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ต่อการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน

3. แนวทางการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรส่งเสริมให้ชุมชนมีอำนาจตัดสินใจร่วมกับภาครัฐในการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม การจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม และการจัดการเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

การมีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยมควรมีการดำเนินการดังนี้

1) แนวทางการจัดการแบบบูรณาการร่วมกับชุมชน ได้แก่ (1) การบูรณาการปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนเข้าสู่กระบวนการของแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม เช่น การแต่งตั้งปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนที่ไม่ได้มีตำแหน่งทางการไปเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยาน

แห่งชาติแม่ยม การจัดทำทำเนียบปราชญ์ชาวบ้านป่าแม่ยมโดยระบุชีวประวัติและความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการป่าอย่างยั่งยืน การขอคำปรึกษาหรือความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านใน ลักษณะไม่ทางการเพื่อนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการวางแผน เป็นต้น (2) การบูรณาการความรู้ ท้องถิ่น โดยทำการรวบรวมจัดเก็บความรู้ท้องถิ่นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการป่าอย่างยั่งยืน การจัดทำบัญชีความรู้ท้องถิ่นในแขนงสาขาต่าง ๆ เช่น ความรู้ท้องถิ่นด้านป่าไม้ ด้านสัตว์ป่า ด้านสมุนไพร ด้านธรณีวิทยา ด้านระบบนิเวศ เป็นต้น และการจัดทำดัชนีความรู้ท้องถิ่นโดยจำแนก ตามบุคคล ความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ในการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม (3) การบูรณาการกฎระเบียบชุมชน โดยนำกฎระเบียบชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าไปกำหนดเป็น กฎระเบียบ หรือแนวทางการอนุรักษ์ป่าแม่ยม และการบรรจุกฎระเบียบของชุมชนไว้ในแผน การจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

2) การกำหนดทิศทางการจัดการป่าร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยใช้แนวทางการบูรณาการกรอบกติกาสากล นโยบายของภาครัฐส่วนกลาง กฎหมายที่เกี่ยวข้อง แผนแม่บทการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม กับแผนหรือข้อเสนอของชุมชน และใช้กระบวนการวางแผนร่วมกันในการทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้อง ทบทวนบริบทพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม การระบุความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผนร่วมกัน การกำหนดวิสัยทัศน์ คุณค่า และ ทางเลือกการตัดสินใจร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม

3.2 การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ดังนี้

1) เขตบริการและเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาความรู้ ควรส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน และควรเป็นกิจกรรมที่ปรับเข้ากับวิถีชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สภาพ ภูมิศาสตร์ของป่าและแม่น้ำยม การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดปีตามปฏิทินกิจกรรมวิถี ชุมชน และการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีการเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่ ชุมชน พื้นที่ป่าใกล้ชุมชนและแม่น้ำยม และพื้นที่เชื่อมต่อกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม

2) เขตสงวนสภาพธรรมชาติและเขตหวงห้าม ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม เป็นชุมชนเข้มแข็งด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยม โดยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของสังคมในวงกว้าง ตลอดทั้งการได้รับรางวัลชุมชนช่วยเหลืองานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดีเด่น ดังนั้น ชุมชนจึงควร ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าแม่ยมให้สูงขึ้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วม ตัดสินใจในการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การถอดบทเรียนและเผยแพร่บทบาท ของชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยมสู่สังคมสาธารณะ โดยเฉพาะการถ่ายทอดสู่เยาวชนในสถานศึกษา เพื่อเป็นต้นแบบหรือปลูกฝังจิตสำนึกอนุรักษ์แก่เยาวชนต่อไป

3) เขตฟื้นฟูธรรมชาติและเขตแนวกันชน ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมร่วมมือ กับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบในการจัดทำแนวทาง กิจกรรม และ มาตรการส่งเสริมชุมชนที่อาศัยในพื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยมให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน

4) เขตกิจกรรมพิเศษ อุทยานแห่งชาติแม่ยมควรร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบเผยแพร่ข้อมูลการดำเนินนโยบายการจัดการป่าของรัฐบาลตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 การจัดทำสภาพการใช้ที่ดินและสิทธิการครอบครองที่ดินของชุมชน แผนที่กำหนดขอบเขตที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ทำกิน มาตรการการอนุรักษ์ป่าหรือป้องกันการคุกคามป่า และควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนปฏิบัติการต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตกิจกรรมพิเศษ ภาครัฐส่วนกลางควรรับรองสิทธิชุมชนด้านที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ทำกินในเขตกิจกรรมพิเศษ และมีมาตรการการใช้สิทธิชุมชนในเขตกิจกรรมพิเศษ ตลอดจนมาตรการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตอย่างชัดเจน

3.3 การมีส่วนร่วมในการจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม

การมีส่วนร่วมในการจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยชุมชนร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ กำหนดแนวทางปฏิบัติหรือมาตรการสำหรับนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อป้องกันหรือลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ทรัพยากรป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ และการจัดการรายได้หรือแบ่งปันผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยจัดตั้งกองทุนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่าแม่ยม และมีคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนที่มาจากตัวแทนชุมชน อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบเป็นผู้รับผิดชอบดูแลกองทุน โดยใช้หลักความโปร่งใส และตรวจสอบได้ นอกจากนี้ การจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยมควรส่งเสริมบทบาทอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่ยมและยุวมัคคุเทศก์ที่มาจากเยาวชนในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว การปรับใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสังคมออนไลน์เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยว

3.4 การมีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมควรมีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมแบบไม่ทางการ/กึ่งทางการ เช่น การพบปะพูดคุยสนทนา การปรึกษาหารือแบบไม่ทางการ การร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าแม่ยมของชุมชน การเข้าร่วมงานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน การร่วมประชุมในพื้นที่ชุมชน เป็นต้น 2) การมีส่วนร่วมแบบทางการ เช่น การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของอุทยานแห่งชาติแม่ยม หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. ผลลัพธ์การจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.1 หลักความสอดคล้อง

ผลลัพธ์การจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องสอดคล้องกับแนวทางการจัดการพื้นที่คุ้มครองโดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ภายใต้ (1) กรอบกติกาสากลที่สำคัญ คือ การจัดการพื้นที่คุ้มครองตามแนวทางสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) และการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางองค์การสหประชาชาติ (2) กรอบของนโยบายภาครัฐส่วนกลางที่สำคัญ คือ แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติแบบบูรณาการ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนยุทธศาสตร์ชาติ นโยบายรัฐบาล และนโยบายกระทรวง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (3) แผนแม่บทการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม (4) กฎระเบียบแบบแผนการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของชุมชน และ (5) บริบทพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

4.2 หลักความยั่งยืน

ผลลัพธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องตอบสนองต่อหลักความยั่งยืนของป่าแม่ยม ทั้งด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพของป่าแม่ยมในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม และการลดภัยคุกคามป่าแม่ยมทั้งจากขบวนการมอดไม้ทำลายป่า การขยายพื้นที่ทำกินรุกล้ำป่า และภัยเสี่ยงจากโครงการพัฒนาของภาครัฐส่วนกลาง

5. เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความสำเร็จของการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังต่อไปนี้

5.1 การแลกเปลี่ยนทรัพยากร ชุมชนและอุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกันเพื่อประโยชน์ต่อการจัดการป่าอย่างยั่งยืน ทรัพยากรที่วานี้ได้แก่ (1) ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ความรู้วิทยาศาสตร์ ความรู้ด้านศาสตร์ ความรู้ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ในรูปแบบเอกสาร ความรู้ในตัวบุคคล ซึ่งต้องมีช่องทางการแลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศและความรู้ดังกล่าวในรูปแบบที่หลากหลาย (2) อำนาจที่ชอบธรรมตามกฎหมาย เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติมีอำนาจชอบธรรมตามกฎหมายในการจัดการป่าตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ขณะที่ชุมชนแม่ยมมีอำนาจตามกฎหมายโดยตรง แต่ได้รับการรับรองสิทธิการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้จากกติกาสากล รัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล และนโยบายกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการรับรองสิทธิดังกล่าวอุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับรู้และเข้าใจสิทธิของตนเอง ส่วนชุมชนก็ต้องตระหนักถึงสิทธิของตนเองในการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ซึ่งมีการรับรองความชอบธรรมไว้ในกติกาสากล และนโยบายของรัฐ ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจในบทบาทของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าอย่างยั่งยืน และ (3) แรงจูงใจในการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติแม่ยม ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ ร่วมมือกันสร้างแรงจูงใจในการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืนแก่ชุมชนที่อาศัยในพื้นที่โดยรอบอุทยาน ชุมชนที่เข้ามาทำกินในเขตหรือเขตต่อเนื่องกับอุทยาน เช่น การแจกพันธุ์ไม้สำหรับปลูกเสริมในพื้นที่ทำกิน หรือปลูกทดแทนพืชไร่พืชสวนที่ทำลายป่า การสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือการอนุรักษ์ป่า การให้ข้อมูลบทบาทของชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์ป่า การชมเชยหรือจัดรางวัลสำหรับหมู่บ้านอนุรักษ์ดีเด่น การส่งเสริมอาชีพทดแทนอาชีพเดิมที่มีลักษณะการรุกรล้ำป่า เป็นต้น ทั้งนี้ การแลกเปลี่ยนทรัพยากรต้องกระทำผ่านช่องทางและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืนของการพัฒนา

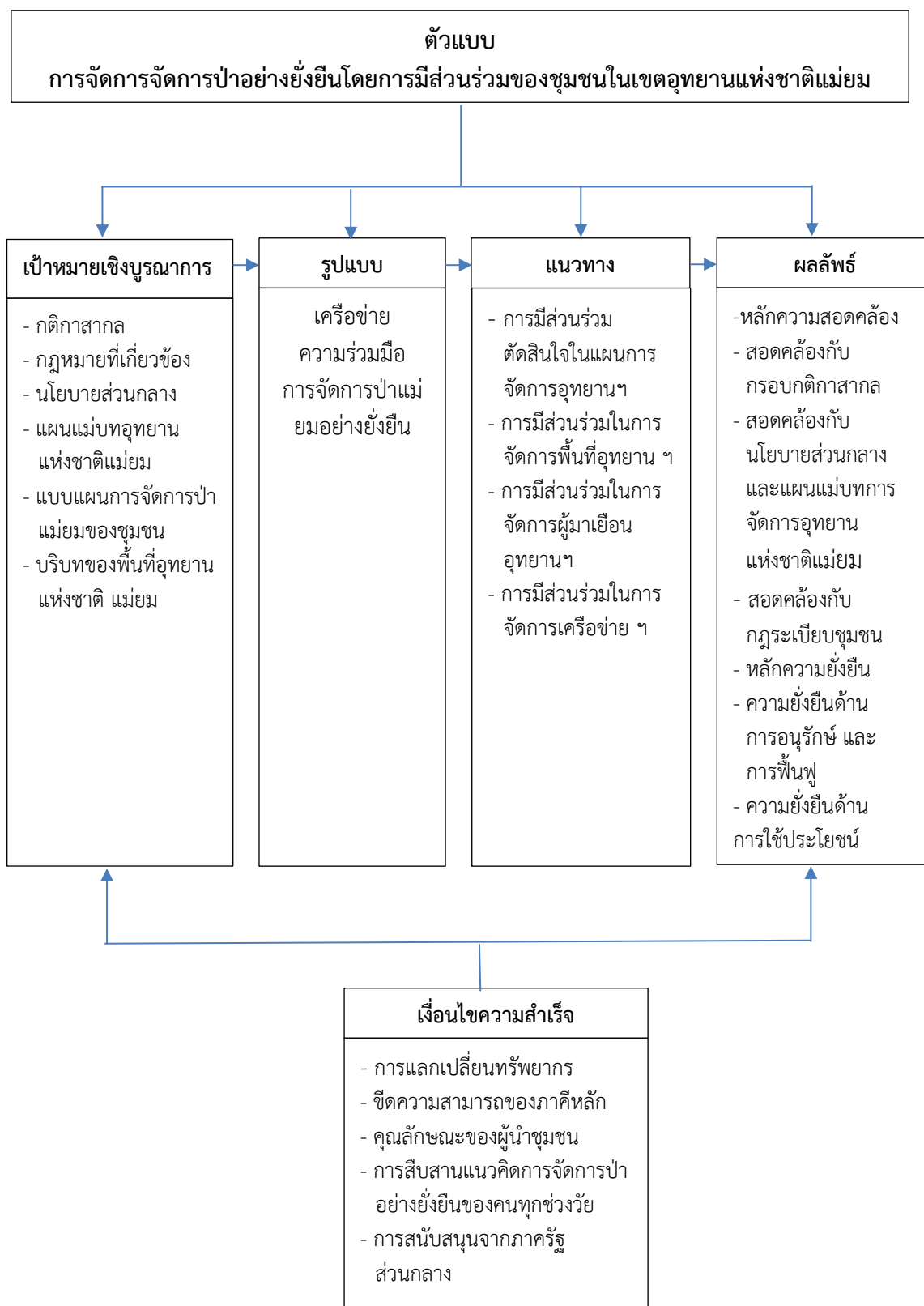
5.2 ขีดความสามารถของภาคีหลักในการจัดการป่าแม่ยม ความสำเร็จของการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน ภาคีหลักต้องมีขีดความสามารถ ดังนี้ (1) อุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องมีขีดความสามารถในการเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง การวางแผน การบริหารจัดการ การจัดการความเสี่ยง การสื่อสารมวลชน จิตวิทยาชุมชน และการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ (2) ชุมชนในเขต

อุทยานแห่งชาติแม่ยม ต้องมีขีดความสามารถด้านการตระหนักรู้บทบาทและสิทธิชุมชนต่อการจัดการป่าไม้ ความรู้ท้องถิ่น การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกับภาครัฐ การจัดการความเสี่ยงต่อป่าไม้ และวิถีชีวิตชุมชน และ (3) องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ ต้องมีขีดความสามารถด้านการประสานงานระหว่างอุทยานแห่งชาติแม่ยม ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ชุมชนพื้นที่โดยรอบ และภาคีพัฒนาอื่น ๆ การประสานความร่วมมือและความเข้าใจในการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน การสื่อสารประชาสัมพันธ์นโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารของชุมชนในการจัดการป่า การวางแผน การบริหารจัดการ และการส่งเสริมความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าแม่ยม

5.3 คุณลักษณะของผู้นำชุมชน ผู้นำที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมตัดสินใจกับภาครัฐ การวางแผนการจัดการป่าแม่ยมร่วมกับภาครัฐ ควรเป็นผู้นำที่มีคุณลักษณะการมีตำแหน่งผู้นำชุมชน มีชื่อเสียง และชุมชนให้การยอมรับ ซึ่งผู้นำชุมชนอาจเป็นผู้มีตำแหน่งทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น และผู้นำที่มีตำแหน่งไม่ทางการ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส ที่ปรึกษาของชุมชน ผู้มีความรู้และประสบการณ์ เป็นต้น ผู้นำเหล่านี้ควรมีขีดความสามารถในการสื่อสาร การนำเสนอ การเจรจาต่อรอง ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย นโยบาย และการวางแผนของภาครัฐ ความรู้ด้านระบบนิเวศของอุทยานแห่งชาติแม่ยม และที่สำคัญ คือ การตระหนักรู้ในสิทธิชุมชนด้านการจัดการป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ

5.4 การสืบสานแนวคิดการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของคนทุกช่วงวัย ความยั่งยืนของผืนป่าแม่ยมต้องมีการสืบสานแนวคิดการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติระหว่างคนทุกช่วงวัยใน 3 รุ่น ได้แก่ (1) รุ่นอาวุโส ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากร มีหน้าที่ให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้ บอกเล่าประวัติศาสตร์และประสบการณ์แก่คนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ (2) รุ่นกลาง ผู้ใหญ่วัยทำงาน และรุ่นใหม่ มีหน้าที่รับรู้ความรู้และประสบการณ์จากรุ่นอาวุโส เป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างรุ่นอาวุโสและรุ่นใหม่ ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สู่รุ่นใหม่ จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสืบสานแนวคิดการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของคนทุกรุ่น (3) รุ่นใหม่ เด็กและเยาวชน มีหน้าที่เฝ้าหาเฝ้ารู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ ปลูกฝังจิตสำนึกของตนเอง เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ เข้าหาเพื่อรับความรู้จากผู้อาวุโสและผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่อง

5.5 การสนับสนุนจากภาครัฐส่วนกลาง การจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะสำเร็จได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการรับรองสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมตัดสินใจกับภาครัฐ การสนับสนุนการจัดการป่าไม้แบบบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชน การสนับสนุนงบประมาณและเทคโนโลยีเพื่อประสิทธิภาพในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.5 ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม